

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΣΤΗΝ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΑΠΑΤΗΣ**

της

ΗΛΙΑΝΑΣ ΠΑΥΛΙΔΟΥ

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. ΚΟΜΠΑΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στη
Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική

Θεσσαλονίκη 2017

Αφιερώνεται στην οικογένειά μου

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου καθώς μου έδωσε την δυνατότητα να ασχοληθώ με ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η κατανόησή του και η καθοδήγησή του, αλλά και οι συμβουλές και οι γνώσεις που μου παρείχε καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου. Σ' αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω και το υπόλοιπο ακαδημαϊκό προσωπικό του μεταπτυχιακού προγράμματος για όλες τις γνώσεις που μου προσέφερε. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την στήριξη, την ενθάρρυνση και τα εφόδια που μου παρείχε κατά την διάρκεια των σπουδών μου.

Περίληψη

Βασική απαίτηση κάθε επίδοξου χρήστη των δημοσιευμένων εταιρικών χρηματοοικονομικών καταστάσεων, είναι η απεικόνιση της πραγματικών και ειλικρινών οικονομικών στοιχείων της επιχείρησης. Οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων διαμορφώνουν τις γνώμες και τις αποφάσεις τους στηριγμένοι στην εμπιστοσύνη τους προς τα απεικονιζόμενα αυτά στοιχεία. Πάνω στην εμπιστοσύνη αυτή άλλωστε, οικοδομούνται όλες οι σύγχρονες κοινωνίες και αποτελεί βασικό συστατικό της εύρυθμης λειτουργίας των παγκόσμιων οικονομιών. Προκειμένου να ενισχυθεί το κοινό αυτό αίσθημα εμπιστοσύνης προς τα λεγόμενα των επιχειρήσεων, η συμβολή του εξωτερικού ελέγχου είναι ουσιαστικής σημασίας. Αν δεν υπήρχε άλλωστε θεσμοθετημένη η υποχρέωση ελέγχου των υιοθετούμενων, για την επίτευξη των εταιρικών στόχων, διαδικασιών, αλλά και παροχής από την πλευρά της διοίκησης, των αναγκαίων για τον έλεγχο πληροφοριών, θα ήταν μεγάλος ο κίνδυνος λήψης λανθασμένων αποφάσεων από εκείνους που έχουν επενδύσει χρηματικά ποσά στην εταιρεία, προσδοκώντας οφέλη, χωρίς να συμμετέχουν στην διοίκηση (Νεγκάκης & Ταχυνάκης, 2013).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αφιερώσεις	ii
Ευχαριστίες.....	iii
Περίληψη	iv
Περιεχόμενα.....	v
Κεφάλαιο 1 – Εισαγωγή	1
1.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	1
1.2 Σκοπός της Εργασίας.....	2
1.3 Δομή της Εργασίας.....	2
Κεφάλαιο 2 – Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας.....	4
2.1 Εισαγωγή	4
2.2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	5
2.3 Συμπεράσματα.....	12
Κεφάλαιο 3 – Απάτη επί των Οικονομικών Καταστάσεων	14
3.1 Εισαγωγή	14
3.2 Ορισμός της Απάτης	14
3.3 Χαρακτηριστικά της Απάτης	15
3.4 Παράγοντες που ενδυναμώνουν τον κίνδυνο εμφάνισης Απάτης.....	18
3.5 Παραδείγματα Περιπτώσεων που εγκυμονούν κίνδυνο Απάτης.....	24
3.6 Αποτροπή της Απάτης	26
3.7 Το μοντέλο COSO	27
3.8 Η συμβολή του Εσωτερικού Ελέγχου στην Αποτροπή της Απάτης.....	29
Κεφάλαιο 4 – Η Επίδραση του Εξωτερικού Ελέγχου στα φαινόμενα Απάτης	31
4.1 Εισαγωγή	31
4.2 Εισαγωγικές Έννοιες	31
4.3 Βήματα Διενέργειας του Ελέγχου	33
4.4 Η ευθύνη των Εξωτερικών Ελεγκτών.....	38
4.5 Νομοθεσία περί δράσης των Εξωτερικών Ελεγκτών όσον αφορά την αντιμετώπιση της απάτης	39
4.6 Εταιρικά Σκάνδαλα.....	40

4.6.1 Η περίπτωση της Enron	40
4.6.2 Η περίπτωση της WorldCom.....	41
4.6.3 Η περίπτωση της HealthSouth.....	42
4.6.4 Η περίπτωση της Τράπεζας Κρήτης	43
Κεφάλαιο 5 – Συμπεράσματα, Περιορισμοί της Εργασίας,	
Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα	45
5.1 Συμπεράσματα.....	45
5.2 Περιορισμοί της Εργασίας	47
5.3 Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα	48
Βιβλιογραφία	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η σημασία του εξωτερικού ελέγχου στην διασφάλιση της διαφάνειας και της εγκυρότητας των απεικονιζόμενων στοιχείων επί των χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι μια πραγματικότητα με την οποία τάσσονται όλα τα σύγχρονα κράτη και οι μεγαλύτεροι θεσμικοί φορείς των ανεπτυγμένων κοινωνιών. Ο κίνδυνος εμφάνισης κρουσμάτων απάτης συνδέεται με τις ατέλειες της ανθρώπινης φύσης και ως εκ τούτου αποτελεί μια πραγματική απειλή για την εύρυθμη λειτουργία των σύγχρονων και παγκοσμιοποιημένων οικονομιών. Προκειμένου να μειωθεί ο κίνδυνος αυτός, είναι επιτακτική η ανάγκη εφαρμογής συγκεκριμένων και αυστηρών διαδικασιών που στοχεύουν στην διαπίστευση της ειλικρίνειας της οικονομικής εικόνας των επιχειρήσεων αλλά και πάσης φύσεως οργανισμού.

Οι οικονομικές καταστάσεις που έχουν ελεγχθεί και επαληθευθεί από εξωτερικό ελεγκτή θεωρούνται πιο αξιόπιστες στην επιχειρηματική αγορά, συγκριτικά με αυτές που δεν έχουν υποβληθεί σε αντίστοιχους ελέγχους. Οι δανειστές, οι επενδυτές και οι δυνητικοί πελάτες (γενικά κάθε τρίτο ενδιαφερόμενο μέρος που πρόκειται να αποτελέσει δυνητικό χρήστη των εταιρικών οικονομικών καταστάσεων) συχνά απαιτούν εξωτερικά ελεγμένες οικονομικές καταστάσεις πριν αποφασίσουν να συνεργαστούν με μια εταιρεία. Μια σειρά οικονομικών καταστάσεων που ελέγχονται από εξωτερικούς ελεγκτές, παρέχουν στους δανειστές, τους επενδυτές και τους πιθανούς πελάτες το αίσθημα της, σχετικής, ασφάλειας προς την εμφάνιση κρουσμάτων απάτης και συνεπώς τονώνουν το αίσθημα της εμπιστοσύνης τους προς την εταιρεία.

Η απουσία του εξωτερικού ελέγχου ή η μη ορθή εκτέλεσή του δημιουργεί εύπορο έδαφος για την ανάπτυξη παραβατικών συμπεριφορών και ενδεχομένως σημαντικών γεγονότων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων. Δεν είναι άλλωστε λίγες οι υποθέσεις μεγάλων εταιρικών σκανδάλων που έχουν καταγραφεί στο πέρασμα των ετών, σε ορισμένες από τις οποίες έφεραν σοβαρές ευθύνες και οι ίδιες οι ελεγκτικές εταιρείες που είχαν αναλάβει την διενέργεια των ελέγχων των εταιρειών αυτών.

1.2 Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση του ζητήματος της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, καθώς επίσης και η λεπτομερής παράθεση των διαδικασιών του εξωτερικού ελέγχου που αποσκοπούν στον περιορισμό αυτού του φαινομένου.

Το φαινόμενο της απάτης επί των δημοσιευμένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι μια άσχημη πραγματικότητα που έχει προβληματίσει διαχρονικά ένα τεράστιο πλήθος επιστημόνων. Τα γνωστικά επιστημονικά πεδία που σχετίζονται με την ανάλυση των παραγόντων που οδηγούν στην εμφάνιση αυτών των κρουσμάτων είναι εξίσου πολλά – η δε συμβολή τους στην κατανόηση και ανάλυση των περιπτώσεων απάτης είναι ουσιαστική προκειμένου να σχεδιαστούν οι βέλτιστες διαδικασίες και να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα με σκοπό τον περιορισμό ή την καταστολή των φαινομένων αυτών.

Ο εξωτερικός ελεγκτής, ως ένας επαγγελματίας που βρίσκεται στον επίκεντρο αυτών των υποθέσεων, οφείλει να αντιμετωπίζει και να διαχειρίζεται αυτές τις περιπτώσεις με τον προσήκοντα επαγγελματισμό, προσοχή και σεβασμό προς το αίσθημα δικαίου. Οφείλει όμως ταυτόχρονα να υπακούει και να τηρεί τις οδηγίες των Προτύπων, οι οποίες θέτουν το ρυθμιστικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο θα πρέπει να διενεργείται το ελεγκτικό έργο. Η εργασία αυτή εστιάζει στην παρουσίαση του κανονιστικού αυτού πλαισίου, ως βασικό γνώμονα που διέπει την διεξαγωγή της ορθής ελεγκτικής διαδικασίας.

1.3 Δομή της εργασίας

Στο πρώτο κεφάλαιο προσδιορίζεται το θεωρητικό υπόβαθρο και ο σκοπός της εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθεται η βιβλιογραφική μας έρευνα αναφορικά με τον εξωτερικό έλεγχο και τα φαινόμενα απάτης.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο σχετικά με το ζήτημα της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο επεξηγούνται τα βήματα διενέργειας του εξωτερικού ελέγχου καθώς και μια σύντομη επισκόπηση ορισμένων σημαντικών εταιρικών σκανδάλων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο δίδονται τα συμπεράσματα της εργασίας, οι περιορισμοί της καθώς και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1 Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παραθέσουμε την επισκόπηση της βιβλιογραφίας που σχετίζεται με την ελεγκτική επιστήμη και αφορά τόσο την σημασία της συμβολής του ελέγχου στην αποκάλυψη των φαινομένων απάτης επί των εταιρικών οικονομικών καταστάσεων, όσο και τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται προκειμένου να εντοπιστούν τα φαινόμενα αυτά. Για την συγγραφή της επισκόπησης αυτής χρησιμοποιήθηκε πλήθος βιβλιογραφικών πηγών, τόσο ξένων όσο και Ελλήνων συγγραφέων.

Τα τελευταία χρόνια η λογιστική απάτη αποτελεί μείζον ζήτημα τόσο σε επίπεδο επιχειρήσεων όσο και σε κρατικό επίπεδο. Οι διαστάσεις που έχει λάβει δεν αφήνουν αδιάφορους ερευνητές, ακαδημαϊκούς και στελέχη επιχειρήσεων. Το φαινόμενο της απάτης δεν αποτελεί γνώρισμα συγκεκριμένων κοινωνιών αλλά μαστίζει όλες τις χώρες είτε είναι αναπτυσσόμενες είτε ανεπτυγμένες και όλες τις επιχειρηματικές μονάδες, από τις μικρομεσαίες μέχρι τους κολοσσούς. Αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά εμπόδια για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη σε αναπτυσσόμενες, αναδυόμενες και ανεπτυγμένες οικονομίες, αφού αποδεικνύεται πως μειώνει την αποδοτικότητα και αυξάνει την ανισότητα (Simpson, 2002).

Οι ρίζες του φαινομένου της απάτης και γενικότερα της διαφθοράς είναι στην αρχαιότητα, η οποία αναφερόταν ως έκπτωση των ηθών στα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Η ανθρώπινη φύση ανέκαθεν ήταν επιρρεπής σε φαινόμενα παραποίησης των πραγματικών δεδομένων με σκοπό το ιδιωτικό όφελος και θα συνεχίσει να είναι.

Η ελεγκτική επιστήμη έχει αναλάβει ρόλο αντιμετώπισης και πρόληψης του φαινομένου, μέσω θέσπισης προτύπων, τα οποία οφείλουν να ακολουθούν οι ασκούντες τον έλεγχο. Στις επόμενες ενότητες της διπλωματικής εργασίας θα αναλυθεί ο ρόλος και η συμβολή της ελεγκτικής επιστήμης, μέσω του εσωτερικού και του εξωτερικού ελέγχου, στην πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου της λογιστικής απάτης.

Η εποχή που διανύουμε αποτελεί μια κρίσιμη συγκυρία για την ελεγκτική επιστήμη. Οι εξελίξεις στην τεχνολογία της πληροφορίας (information technology) σε συνδυασμό με τις προσεγγίσεις σε πραγματικό χρόνο για τη διεξαγωγή επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αποτελούν πρόκληση για το γνωστικό αντικείμενο της ελεγκτικής και το επάγγελμα του ελεγκτή. Η πρόκληση αυτή αποτέλεσε το κίνητρο για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, όπου θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο η ελεγκτική επιστήμη αντιμετωπίζει το φαινόμενο της απάτης, υπό συνθήκες ραγδαίων τεχνολογικών και επιχειρηματικών εξελίξεων, έτσι ώστε να εξακολουθήσει να συνεισφέρει στην κοινωνία.

2.2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας εστιάζει σε δύο μέρη: i) στην παρουσίαση συγγραφικών/επιστημονικών αναφορών σχετικών με την σημασία του ελέγχου και της ελεγκτικής επιστήμης γενικότερα και ii) στην παράθεση αναφορών σχετικών με τις μεθόδους πρόληψης και εύρεσης των διάφορων μορφών απάτης που μπορούν να εντοπιστούν στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων.

Η διαδικασία του ελέγχου είναι ένας καθιερωμένος και αναγνωρισμένος μηχανισμός προκειμένου να διασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία του χρηματοοικονομικού συστήματος. Πρόκειται για μια διαδικασία στην οποία στηρίζονται οι χρήστες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων παγκοσμίως και αναλόγως των πορισμάτων της προβαίνουν στις επενδυτικές τους αποφάσεις. Το 1961, οι Mautz και Sharf δημοσίευσαν τη Φιλοσοφία Ελέγχου (The Philosophy of Auditing). Περιέγραψαν εκτενώς τη θεωρία σχετικά με τη φιλοσοφία του ελέγχου, τη μεθοδολογία του ελέγχου και τα αξιώματα του ελέγχου. Συζήτησαν επίσης τους κεντρικούς τομείς της ελεγκτικής διαδικασίας, όπως τα αποδεικτικά στοιχεία, τη δέουσα λογιστική παρακολούθηση, την εύλογη παρουσίαση, την ανεξαρτησία και τη δεοντολογική συμπεριφορά. Λόγω της καινοτόμου προσέγγισής της, η μελέτη τους αποτέλεσε σημαντικό σημείο αναφοράς για την ελεγκτική επιστήμη. Ισχυρίστηκαν ότι ο έλεγχος έχει τις μεθοδολογικές του ρίζες σε μια επιστημονική λογική, όπου η διαδικασία τεκμηρίωσης εξαρτάται από μια ορθολογική δομή παρατήρησης, εξέτασης και αξιολόγησης.

Οι Elliot & Willingham (1980), επεσήμαναν στο βιβλίο τους την σημασία του ελέγχου περί διαχειριστικής/διοικητικής απάτης (managerial fraud) και της αποτροπή αυτών των κρουσμάτων. Κατά τους συγγραφείς, οι διαχειριστικές/διοικητικές απάτες είναι από τις πιο

σημαντικές μορφές φαινομένων απάτης, διότι σε μεγάλο βαθμό η υγεία των κεφαλαιαγορών στηρίζεται στην εμπιστοσύνη ότι οι οικονομικές καταστάσεις δεν είναι δόλιες. Έτσι, η ανίχνευση και η πρόληψη δόλιων οικονομικών καταστάσεων είναι βασικές για τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος και πρέπει να διασφαλίζονται από το ελεγκτικό επάγγελμα και την επιχειρηματική κοινότητα. Η δημοσίευσή τους εμπεριέχει πλήθος επεξηγήσεων δυνητικών παραδειγμάτων παραποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, καθώς και προτάσεις που μπορούν να ενδυναμώσουν το ελεγκτικό έργο ως προς την ανίχνευση και τον εντοπισμό αυτών των περιπτώσεων.

Με την συμβολή του ελέγχου, ως πυλώνα της εύρυθμης λειτουργίας των σύγχρονων κοινωνιών, ασχολήθηκε και πλήθος Ελλήνων επιστημόνων. Ο Σπάθης (2002) εξέτασε δημοσιευμένα δεδομένα επιχειρήσεων για την ανάπτυξη ενός μοντέλου ανίχνευσης παραγόντων που συνδέονται με ψευδείς οικονομικές καταστάσεις (false financial statements). Για τις ανάγκες της έρευνάς του, συγκέντρωσε ένα δείγμα 76 επιχειρήσεων που περιλάμβανε 38 επιχειρήσεις των οποίων οι δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις συνδέονται με κάποια μορφή παραποίησης ή απάτης και 38 επιχειρήσεις των οποίων οι δημοσιευμένες οικονομικές τους καταστάσεις δεν συνδέονταν με κάποια μορφή ή υποψία απάτης. Δέκα χρηματοοικονομικές μεταβλητές επιλέχθηκαν για εξέταση ως δυνητικοί παράγοντες πρόβλεψης των ψευδών οικονομικών καταστάσεων, ενώ χρησιμοποιήθηκαν τόσο μονομεταβλητές όσο και πολυμεταβλητές στατιστικές τεχνικές, όπως η λογιστική παλινδρόμηση, για την ανάπτυξη ενός μοντέλου για τον εντοπισμό παραγόντων που σχετίζονται με τις ψευδείς οικονομικές καταστάσεις. Το μοντέλο που ανέπτυξε ο συγγραφέας μπορεί να προσδιορίσει με ακρίβεια το ενδεχόμενο ύπαρξης κάποιας μορφής απάτης στις δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις σε ποσοστό ακόμα και 84%.

Ο Παπαστάθης (2003), εστιάζει στην συμβολή και στην σημασία του Εσωτερικού Ελέγχου, ως συστατικό στοιχείο της ορθής διενέργειας του Εξωτερικού Ελέγχου. Κατά τον συγγραφέα, οι σχέσεις των ελεγκτών και των ελεγχομένων και οι σχέσεις των εσωτερικών ελεγκτών με τους εξωτερικούς ελεγκτές, είναι μια σημαντική παράμετρος που μαρτυράει, πολλές φορές, την διενέργεια εμπεριστατωμένων ελέγχων.

Ο Τσακλάγκανος (2005), υπογραμμίζει την τεράστια σημασία του εξωτερικού ελέγχου αναφέροντας ότι δεδομένου του μεγάλου πειρασμού για καταχρήσεις και παράνομη ιδιοποίηση κεφαλαίων, μόνο ένας λεπτομερής και εμπεριστατωμένος εξωτερικός έλεγχος μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην εμφάνιση, αλλά και στον έγκαιρο και έγκυρο εντοπισμό,

αυτών των νοσηρών φαινομένων. Συνεχίζει, αναφέροντας το πολύπλευρο συμφέρον που απορρέει από την αποτροπή κρουσμάτων απάτης, τόσο για τους άμεσους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, όσο και για την ίδια την κοινωνία και το κράτος.

Ο Ντζανάτος (2008), αναφέρει, χαρακτηριστικά, περί των φαινομένων απάτης στις οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων και συγκεκριμένα αναφερόμενος στο ζήτημα της «δημιουργικής λογιστικής», ότι: *«Οι λογιστές είναι οι στυλίστες, είναι αυτοί που κατασκευάζουν στη διάρκεια όλου του χρόνου, το ένδυμα με το οποίο η επιχείρηση εμφανίζεται στον έξω κόσμο. Αν τα ενδύματά τους είναι σωστά, σε κάποιο βαθμό μπορούν να καλύψουν, όχι φυσικά να εξαλείψουν, τις αδυναμίες, να τονίσουν κάποια ιδιαίτερα θετικά χαρακτηριστικά και επομένως να αυξήσουν την ελκυστικότητά τους στο μέγιστο δυνατό βαθμό».*

Οι Νεγκάκης & Ταχυνάκης (2013), εστιάζουν στον ρόλο του εσωτερικού ελεγκτή και συγκεκριμένα στις ενέργειες που οφείλει να προβαίνει προκειμένου να αποτρέψει τις οικονομικές ατασθαλίες που μπορεί να λάβουν χώρα στις οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων, μέσω της συνεχούς διενέργειας ποιοτικών υπηρεσιών ελέγχου. Όσον αφορά τον εντοπισμό οικονομικών ατασθαλιών, αναφέρουν τις υποχρεώσεις των εξωτερικών ελεγκτών ως προς την συγκέντρωση των απαραίτητων στοιχείων που μπορούν να στοιχειοθετήσουν την αποκάλυψη φαινομένων απάτης: α) Οι εξωτερικοί ελεγκτές θα πρέπει να έχουν τις κατάλληλες γνώσεις που θα τους επιτρέπουν να αναγνωρίζουν ύποπτες ενδείξεις. Στις γνώσεις αυτές συγκαταλέγονται τα χαρακτηριστικά των οικονομικών ατασθαλιών, οι μέθοδοι διάπραξής τους, καθώς και τα είδη οικονομικών ατασθαλιών που αφορούν τις ελεγχόμενες επιχειρήσεις, β) Οι εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στις συνθήκες που δημιουργούν ευνοϊκές προϋποθέσεις εμφάνισης φαινομένων απάτης, όπως οι αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Σε περίπτωση που διαπιστώσουν σημαντικές αδυναμίες στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου, πρέπει να διενεργούν πρόσθετους ελέγχου που θα περιλαμβάνουν πρόσθετες διαδικασίες για τον εντοπισμό ενδείξεων οικονομικών ατασθαλιών.

Η αποκάλυψη των κρουσμάτων απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων απαιτεί, όπως είναι φυσικό, υψηλό βαθμό εξειδίκευσης και επαγγελματικής εμπειρίας. Αν αναλογιστεί κανείς όμως τους περιορισμένους πόρους που διατίθενται για την διενέργεια των ελέγχων (ελεγκτικό κόστος, αμοιβή ελεγκτή κτλ), τον περιορισμένο χρόνο διενέργειας του ελέγχου και τις πραγματικές (τεχνικές και μη) προκλήσεις που μπορεί να συναντήσει ένας ελεγκτής κατά την διεξαγωγή του ελέγχου, τότε μπορούν να γίνουν

αντιληπτά τόσο το μέγεθος της ευθύνης του, όσο και η αποτελεσματικότητα με την οποία θα πρέπει να εργαστεί προκειμένου να φέρει εις πέρας με επαγγελματισμό το έργο που αναλαμβάνει. Οι Bernardi et al. (1999), εστίασαν στην αποδοτικότητα και στην αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών διαδικασιών. Συγκεκριμένα, εξέτασαν τα δεδομένα προηγούμενων μελετών που αφορούσαν την αποτελεσματικότητα της ανίχνευσης απάτης και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η αυξημένη ευαισθησία των ελεγκτών στην ανίχνευση των φαινομένων απάτης (δεδομένο που απορρέει από την υψηλή επαγγελματική τους κατάρτιση και εμπειρία) συνδέεται με την αυξημένη αποτελεσματικότητα του ελεγκτικού έργου.

Με το ζήτημα της αποδοτικότητας του ελέγχου ασχολήθηκε ο MacDaniel (1990), ο οποίος μελέτησε τις επιπτώσεις του περιορισμένου χρόνου διενέργειας του ελέγχου και του αρχικού προγράμματος ελέγχου, μέσα από ένα πείραμα στο οποίο συμμετείχαν ελεγκτές με διαφορετική επαγγελματική εμπειρία, οι οποίοι χωρίστηκαν σε ομάδες εργασίας, αναλόγως του βαθμού ελεγκτικής δυσκολίας που απαιτούνταν προκειμένου να φέρουν εις πέρας το έργο που τους είχε ανατεθεί. Σε κάθε μια από αυτές τις ομάδες δόθηκαν υποθετικές χρηματοοικονομικές καταστάσεις που εμπεριείχαν συγκεκριμένα σφάλματα και ανακρίβειες. Η αποτελεσματικότητα του ελέγχου μετρήθηκε εξετάζοντας το ποσό των αποδεικτικών στοιχείων που επελέγησαν για εξέταση σε σχέση με τα συνολικά διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία και το βέλτιστο επίπεδο αποδεικτικών στοιχείων που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες διενέργειας του ελέγχου. Στη συνέχεια, η αποτελεσματικότητα του ελέγχου καθορίστηκε ως αποτελεσματικότητα του ελέγχου ανά μονάδα χρόνου, υπολογίζοντας τα λεπτά που δαπανήθηκαν για την διενέργεια της κάθε εργασίας. Τα βασικά ευρήματα ήταν ότι η πίεση του χρόνου επηρέασε θετικά την ομάδα με την υψηλότερη πίεση (πιο μεγάλο βαθμό ελεγκτικής δυσκολίας) η οποία εκτέλεσε το έργο της πιο αποτελεσματικά απ' ό,τι η ομάδα με την χαμηλότερη πίεση.

Στο πέρας των δεκαετιών, σημειώθηκαν πολλές επιστημονικές προσπάθειες προκειμένου να δημιουργηθούν λειτουργικά και αποδοτικά ελεγκτικά μοντέλα πρόβλεψης και ανίχνευσης των πιθανών κινδύνων και απατών. Η συμβολή του ελέγχου άλλωστε δεν περιορίζεται στην ανίχνευση φαινομένων οικονομικής και λογιστικής απάτης με σκοπό το ίδιον όφελος στελεχών (π.χ. υποκλοπής χρημάτων, στοιχείων κλπ), αλλά εκτείνεται και πέρα από αυτά – όπως π.χ. στην επιτυχημένη αξιολόγηση της γενικότερης χρηματοοικονομικής «υγείας» και ικανότητας της ελεγχόμενης επιχείρησης να συνεχίσει επιτυχώς τις εργασίες της. Ορισμένα από τα μεγαλύτερα οικονομικά σκάνδαλα άλλωστε – αν όχι τα περισσότερα από αυτά – συνοδεύτηκαν και από θορυβώδεις πτωχεύσεις τεραστίων εταιρειών (οι οποίες

θεωρητικά, θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί εάν εφαρμόζονταν οι σωστές ελεγκτικές διαδικασίες προκειμένου να προβλεφθούν αυτά τα καταστροφικά γεγονότα).

Οι Mutchler et al. (1997), ανέλυσαν 16 απαντήσεις εξωτερικών ελεγκτών σχετικά με τους παράγοντες που θα έδειχναν εάν μια εταιρεία έχει ένα (ή περισσότερα) οικονομικό πρόβλημα/τα. Από τις απαντήσεις τους, διαπίστωσαν ότι οι σημαντικοί δείκτες ήταν οι εξής:

1. Υπάρχει ένδειξη ότι η εταιρεία θα γίνει στόχος εξαγοράς
2. Υπάρχει ένδειξη ότι η εταιρεία θα κηρυχθεί σε πτώχευση
3. Υπάρχει ένδειξη ότι η εταιρεία θα αναδιαρθρωθεί
4. Η καθαρή αξία του οργανισμού είναι αρνητική
5. Η εταιρεία δεν είναι σε θέση να πληρώσει το δάνειο
6. Η ταμειακή ροή είναι αρνητική
7. Υπάρχουν κατά δύο τουλάχιστον συναπτά έτη, γνώμες περί ανησυχίας συνέχισης των εταιρικών δραστηριοτήτων (going concern opinion)
8. Να υποστεί οικονομική ζημία από τη λειτουργία
9. Το κυκλοφορούν ενεργητικό είναι ανεπαρκές
10. Εμφάνιση σοβαρών οικονομικών ζημιών
11. Εμφάνιση προβλημάτων με την απόκτηση δανείων και κεφαλαίων

Το φαινόμενο της απάτης και των οικονομικών ατασθαλιών επί των οικονομικών καταστάσεων έχει σημαντικές οικονομικές προεκτάσεις που ανέρχονται σε πολλά δισεκατομμύρια ευρώ – και όλες οι ενδείξεις συνηγορούν ότι, δυστυχώς, τέτοια φαινόμενα δεν θα σταματήσουν να υφίστανται. Η έρευνα για την παγκόσμια οικονομική εγκληματικότητα που διεξήγαγε η PwC, το 2016, υποδηλώνει ότι πάνω από μία στις τρεις (36%) επιχειρήσεις/οργανώσεις αντιμετώπισαν κάποια μορφή οικονομικού εγκλήματος. Οι τεχνικές διάπραξης απάτης και απόκρυψης οικονομικών ατασθαλιών και άσχημων (μη επωφελών προς δημοσιοποίηση) χρηματοοικονομικών μεγεθών, εξελίσσονται από κοινού με την τεχνολογία, ειδικά την τεχνολογία της πληροφορίας (Information Technology). Η αναδιοργάνωση των επιχειρήσεων, η γεωγραφική τους απελευθέρωση και η χρήση των νέων

πληροφοριακών συστημάτων ενδέχεται να προσφέρουν πρόσθετες ευκαιρίες για διάπραξη απάτης. Οι παραδοσιακές μέθοδοι ανάλυσης δεδομένων που χρησιμοποιούνται εδώ και καιρό για την ανίχνευση της απάτης απαιτούν πολύπλοκες και χρονοβόρες έρευνες και ασχολούνται με διαφορετικούς γνωστικούς και επιστημονικούς τομείς, όπως των οικονομικών, του μάνατζμεντ, του δικαίου, της ψυχολογίας κτλ. Η απάτη συχνά είναι πολυεπίπεδη και μπορεί, συνήθως, να εντοπιστεί σε συμβάντα που περιλαμβάνουν επαναλαμβανόμενες παραβάσεις χρησιμοποιώντας την ίδια μέθοδο. Οι περιπτώσεις απάτης μπορεί να είναι παρόμοιες ως προς το περιεχόμενο και την εμφάνιση, αλλά συνήθως δεν είναι πανομοιότυπες (Palshikar, 2002).

Οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την ανίχνευση περιστατικών απάτης εμπίπτουν σε δύο βασικές κατηγορίες: α) στις τεχνικές ανάλυσης στατιστικών δεδομένων και β) στις τεχνικές που χρησιμοποιούν την τεχνητή νοημοσύνη προκειμένου να εντοπίσουν κρούσματα παρατυπίας στις οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων.

Παραδείγματα τεχνικών ανάλυσης στατιστικών δεδομένων είναι:

- Τεχνικές προεπεξεργασίας δεδομένων για ανίχνευση, επικύρωση, διόρθωση σφαλμάτων και συμπλήρωση ελλিপών ή εσφαλμένων δεδομένων.
- Υπολογισμός διαφόρων στατιστικών παραμέτρων, όπως μέσοι όροι, ποσοτικά στοιχεία, μετρήσεις απόδοσης, κατανομές πιθανοτήτων κλπ.
- Μοντέλα και κατανομές πιθανοτήτων διαφόρων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων είτε από άποψη διαφόρων παραμέτρων είτε από κατανομές πιθανοτήτων.
- Υπολογισμός προφίλ χρηστών.
- Ανάλυση χρονικών σειρών δεδομένων που εξαρτώνται από το χρόνο.
- Ομαδοποίηση και ταξινόμηση για την εύρεση προτύπων και συσχετισμών μεταξύ ομάδων δεδομένων.
- Αλγόριθμοι αντιστοίχισης για την ανίχνευση ανωμαλιών στη συμπεριφορά των συναλλαγών ή των χρηστών σε σύγκριση με προγενέστερα γνωστά μοντέλα και προφίλ.

Οι κύριες τεχνικές τεχνητής νοημοσύνης που χρησιμοποιούνται για τον εντοπισμό της απάτης περιλαμβάνουν:

- Εξόρυξη δεδομένων (Data Mining) για την ταξινόμηση των δεδομένων και αυτόματη εύρεση συσχετίσεων και κανόνων στα δεδομένα που μπορεί να σημαίνουν ενδιαφέροντα πρότυπα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με την απάτη.
- Συστήματα εμπειρογνωμοσύνης (Expert Systems) για την ανίχνευση της απάτης.

- Αναγνώριση μοτίβων (Pattern Recognition) για την ανίχνευση περιπτώσεων (μεμονωμένων ή που να ανήκουν σε ευρύτερες κατηγοριοποιήσεις) μοτίβων ύποπτης συμπεριφοράς είτε αυτόματα (χωρίς επιτήρηση) είτε για να ταιριάζει με τις δεδομένες εισόδους.
- Τεχνικές μηχανικής μάθησης (Machine Learning Techniques) για την αυτόματη αναγνώριση των χαρακτηριστικών της απάτης.
- Νευρωνικά δίκτυα (Neural Networks) που μπορούν να μάθουν ύποπτα μοτίβα από δείγματα και να χρησιμοποιηθούν αργότερα για να τα ανιχνεύσουν.

Ορισμένοι εγκληματολογικοί λογιστές (Forensic Accountants) ειδικεύονται σε ιατροδικαστικές αναλύσεις που περιλαμβάνουν την συλλογή και ανάλυση ηλεκτρονικών δεδομένων για την ανίχνευση και αιτιολόγηση κρουσμάτων οικονομικής απάτης. Τα κυριότερα βήματα στις ιατροδικαστικές αναλύσεις είναι (α) συλλογή δεδομένων, (β) προετοιμασία δεδομένων, (γ) ανάλυση δεδομένων, (δ) αναφορά. Σύμφωνα με τον Nigrini (2011), οι ιατροδικαστικές αναλύσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανασκόπηση της δραστηριότητας της ηλεκτρονικής κάρτας αγοράς των εργαζομένων, προκειμένου να εκτιμηθεί κατά πόσον κάποια από τις αγορές τους έγινε με δόλιο σκοπό (γεγονός που μπορεί να φανερώσει κάποιο κρούσμα εταιρικής οικονομικής ατασθαλίας). Άλλες τεχνικές όπως η ανάλυση συνδέσεων (Link Analysis), τα δίκτυα Bayesian, η θεωρία αποφάσεων (Decision Theory) και η αντιστοίχιση ακολουθιών (Sequence Matching) χρησιμοποιούνται επίσης για την ανίχνευση απάτης.

Οι Bierstaker et al. (2006), παρουσίασαν την μελέτη τους που σκοπό είχε να εξετάσει σε ποιο βαθμό οι λογιστές, οι εσωτερικοί ελεγκτές και οι πιστοποιημένοι ελεγκτές απάτης (Certified Fraud Examiners) χρησιμοποιούν μεθόδους πρόληψης και ανίχνευσης απάτης και τις αντιλήψεις τους σχετικά με την αποτελεσματικότητα αυτών των μεθόδων. Για τον σκοπό αυτό διεξήγαγαν έρευνα στην οποία συμμετείχαν 86 λογιστές, εσωτερικοί ελεγκτές και πιστοποιημένοι ελεγκτές απάτης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα τείχη προστασίας (firewalls), η χρήση λογισμικών προστασίας των συστημάτων πληροφοριακής τεχνολογίας και η συνεχής αναθεώρηση και βελτίωση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου χρησιμοποιούνται αρκετά συχνά για την καταπολέμηση της απάτης. Ωστόσο, δεν χρησιμοποιούνται εξίσου συχνά δειγματοληπτικές διαδικασίες έρευνας (discovery sampling), εξόρυξη δεδομένων (data mining), εγκληματολογικοί λογιστές (forensic accountants) και λογισμικό ψηφιακής ανάλυσης (digital analysis software), παρά το γεγονός ότι λαμβάνουν υψηλές αξιολογήσεις αποτελεσματικότητας. Συγκεκριμένα, η χρήση των εγκληματολογικών

λογιστών και η ψηφιακή ανάλυση ήταν οι λιγότερο συχνά χρησιμοποιούμενες μέθοδοι καταπολέμησης της απάτης, παρά το γεγονός ότι εμφανίζουν μερικές από τις υψηλότερες βαθμολογίες ως προς την αποτελεσματικότητά τους στον εντοπισμό των φαινομένων απάτης. Οι συγγραφείς διαπιστώνουν ότι η έλλειψη χρήσης αυτών των εξαιρετικά αποτελεσματικών μεθόδων μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη επιχειρηματικών πόρων ή και στην άγνοια των εμπλεκόμενων (ως προς την χρήση τους).

Η χρήση των τεχνικών τεχνητής νοημοσύνης στον εντοπισμό της απάτης έχει απασχολήσει πλήθος της επιστημονικής κοινότητας. Οι Sharma & Panigrahi (2012), παρουσίασαν στην εργασία τους μια ανασκόπηση των μεθόδων ανίχνευσης της απάτης στον τομέα της χρηματοοικονομικής λογιστικής, με βάση τις τεχνικές εξόρυξης δεδομένων (data mining techniques). Συγκεκριμένα, παρουσίασαν μια περιεκτική επισκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με την εφαρμογή τεχνικών εξόρυξης δεδομένων για την ανίχνευση της απάτης στον τομέα της χρηματοοικονομικής λογιστικής και πρότειναν ένα πλαίσιο για την ανίχνευση της απάτης για τον σκοπό αυτό. Τα ευρήματα της ανασκόπησής τους φανέρωσαν ότι οι τεχνικές εξόρυξης δεδομένων, όπως τα λογιστικά μοντέλα, τα νευρωνικά δίκτυα, τα δίκτυα Bayesian και τα δέντρα αποφάσεων, έχουν εφαρμοστεί πιο εκτεταμένα από την ελεγκτική κοινότητα για να παρέχουν λύσεις στα προβλήματα που είναι εγγενή στην ανίχνευση και την ταξινόμηση των δόλιων δεδομένων.

Οι Karpardis et al. (2010), εξέτασαν στο άρθρο τους τη χρήση τεχνητών νευρωνικών δικτύων ως εργαλείο ανίχνευσης απάτης. Οι συγγραφείς ανέπτυξαν ένα ερωτηματολόγιο το οποίο μοίρασαν σε συγκεκριμένη ομάδα ελεγκτών και στη συνέχεια χρησιμοποίησαν τα πρωτογενή αυτά στοιχεία για την ανάπτυξη μοντέλων νευρωνικών δικτύων προκειμένου να ελέγξουν το βαθμό επιτυχίας τους στην ανίχνευση κρουσμάτων απάτης. Τα αποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά μιας και τα μοντέλα που ανέπτυξαν μπορούσαν να προβλέψουν σε ποσοστό, τουλάχιστον, 90% τον κίνδυνο παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων.

2.3 Συμπεράσματα

Είναι προφανές, ότι η διαθέσιμη βιβλιογραφία αναφορικά με τα φαινόμενα της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων είναι δαιδαλώδης και άπτεται πολλών επιμέρους θεμάτων. Η ανωτέρω ανασκόπηση εξυπηρετεί τον σκοπό της παρουσίασης ορισμένων εξ αυτών και όπως είναι λογικό, η έκτασή της είναι τέτοια που να εξυπηρετεί τις ανάγκες αυτής

της εργασίας. Σε κάθε περίπτωση, προτρέπουμε τον αναγνώστη να ερευνήσει ακόμα πιο διεξοδικά τα, σχετικά με την απάτη, θέματα που τον προβληματίζουν περισσότερο, προκειμένου να αποκτήσει μια πιο εμπειριστατωμένη άποψη για ότι τον ενδιαφέρει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΠΑΤΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

3.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα παραθέσουμε τις σχετικές με το φαινόμενο της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, πληροφορίες, έτσι όπως αυτές έχουν αποτυπωθεί στα Παγκόσμια Ελεγκτικά Πρότυπα και αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές για τους ελεγκτές προκειμένου να φέρουν εις πέρας το έργο τους έχοντας εμπειριστατωμένη γνώση των προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Επιπροσθέτως, θα παραθέσουμε και ορισμένες πληροφορίες αναφορικά με τις μεθόδους αποτροπής των φαινομένων απάτης, έτσι όπως αυτές αναφέρονται στο μοντέλο COSO, της Επιτροπής Οργανισμών Χορηγίων της Treadway και όπως προτείνεται από την σχετική με τον Εσωτερικό Έλεγχο βιβλιογραφία.

3.2 Ορισμός της Απάτης

Δεδομένου ότι έχουν δοθεί πολλές και διαφορετικές ερμηνείες σχετικά με το πώς ορίζεται η «Απάτη επί των Οικονομικών Καταστάσεων», κρίνεται σκόπιμο να παραθέσουμε έναν από τους πλέον αποδεκτούς ορισμούς, έτσι όπως έχει συνταχθεί από το Συμβούλιο Ελέγχου Προτύπων (Auditing Standards Board – ASB) και παρουσιάστηκε στο πρότυπο (ΔΠΕ) 240 - «Εξέταση της απάτης στον έλεγχο επί των οικονομικών καταστάσεων». Συγκεκριμένα, στην παράγραφο 11 του προτύπου αυτού δίδονται οι σχετικές διευκρινήσεις αναφορικά με το πώς ορίζεται η απάτη: «Μια εκ προθέσεως πράξη ενός ή περισσότερων ατόμων μεταξύ της διοίκησης, εκείνων που είναι επιφορτισμένοι με διακυβέρνηση, υπαλλήλους ή τρίτους, που συνεπάγεται τη χρήση εξαπάτησης που οδηγεί σε ανακρίβεια στις οικονομικές καταστάσεις που αποτελούν αντικείμενο ελέγχου».

Στην παράγραφο 3 του προτύπου αυτού δίδονται επιπρόσθετες διευκρινήσεις που αναφέρουν ότι: «*Αν και η απάτη είναι μια ευρεία νομική έννοια, για τους σκοπούς των γενικά αποδεκτών προτύπων ελέγχου (GAAS), ο ελεγκτής ασχολείται πρωτίστως με την απάτη που*

προκαλεί ουσιώδη ανακρίβεια στις οικονομικές καταστάσεις. Δύο τύποι σκόπιμων ανακριβειών σχετίζονται με τον ελεγκτή – α) ανακρίβειες που προκύπτουν από δόλιες οικονομικές αναφορές και β) ανακρίβειες που προκύπτουν από υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων. Παρόλο που ο ελεγκτής μπορεί να υποπτεύεται ή, σε σπάνιες περιπτώσεις, να εντοπίζει την ύπαρξη απάτης, ο ελεγκτής δεν προβαίνει σε νομικούς προσδιορισμούς κατά πόσο έχει πράγματι συμβεί απάτη».

Ο Καζαντζής (2006), ορίζει την απάτη ως «το αδίκημα που συνίσταται στην παραπλάνηση κάποιου ατόμου με απατηλά μέσα, όπως για παράδειγμα την απόκρυψη, την παραποίηση αληθινών στοιχείων ή την εμφάνιση αναληθών στοιχείων ως αληθινών, με σκοπό άμεσο ή έμμεσο όφελος του διαπράττοντος την απάτη».

Η Ένωση Πιστοποιημένων Εξεταστών Απάτης (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE) όρισε την επαγγελματική απάτη, ως «ενέργεια που διαπράττεται από ένα άτομο και αφορά παράνομες πράξεις εξαπάτησης, απόκρυψης στοιχείων και παραβίασης της εμπιστοσύνης, με σκοπό το προσωπικό κέρδος, μέσω της εκμετάλλευσης της επαγγελματικής του θέσης, αξιοποιώντας περιουσιακά στοιχεία του εργοδότη».

3.3 Χαρακτηριστικά της Απάτης

Καταρχάς, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι όλες οι ανακρίβειες που εντοπίζονται στις οικονομικές καταστάσεις δεν μεταφράζονται, αυτομάτως, ως περιπτώσεις απάτης, καθότι μπορεί να προκύψουν και από ενδεχόμενα λάθη. Ο διακριτικός παράγοντας μεταξύ απάτης και σφάλματος είναι κατά πόσον η υποκείμενη ενέργεια που έχει ως αποτέλεσμα την ανακρίβεια των οικονομικών καταστάσεων είναι σκόπιμη ή ακούσια. Η απάτη, είτε πρόκειται για δόλια οικονομική αναφορά είτε για υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων, περιλαμβάνει κίνητρο ή πίεση για διάπραξη απάτης, μια αντιληπτή ευκαιρία για κάτι τέτοιο και κάποιο εξορθολογισμό της πράξης. Στο ίδιο Πρότυπο (240) συναντάμε τον εννοιολογικό προσδιορισμό των ειδικών χαρακτηριστικών που σχετίζονται με το φαινόμενο της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων. Ειδικότερα:

- **Κίνητρα ή πιέσεις** για τη διάπραξη δόλιας χρηματοοικονομικής αναφοράς ενδέχεται να υπάρχουν όταν η διοίκηση είναι υπό πίεση, από πηγές εκτός ή εντός της επιχείρησης/οργανισμού, για να επιτύχει έναν αναμενόμενο (και ίσως μη ρεαλιστικό) στόχο κερδών ή οικονομικό αποτέλεσμα - ιδίως επειδή οι συνέπειες για τη διοίκηση από την μη επίτευξη συγκεκριμένων χρηματοοικονομικών στόχων να είναι σημαντικές.

Ομοίως, τα άτομα ενδέχεται να έχουν κίνητρο να καταχρώνται τα περιουσιακά στοιχεία της επιχείρησης προς ίδιον όφελος.

- Μια **αντιληπτή ευκαιρία** για διάπραξη απάτης μπορεί να υπάρχει όταν ένα άτομο πιστεύει ότι ο εσωτερικός έλεγχος μπορεί να παραμεληθεί (για παράδειγμα, επειδή το άτομο είναι σε θέση εμπιστοσύνης ή έχει γνώση συγκεκριμένων ελλείψεων στον εσωτερικό έλεγχο).
- Τα άτομα μπορεί να είναι σε θέση να **εξορθολογίσουν** τη διάπραξη δόλιας πράξης. Ορισμένα άτομα έχουν μια στάση, χαρακτήρα ή σύνολο ηθικών αξιών που τους επιτρέπουν εν γνώσει και σκόπιμα να διαπράξουν μια ανέντιμη πράξη. Ωστόσο, ακόμη και αντίθετα, τα ειλικρινή άτομα μπορούν να διαπράξουν απάτη σε ένα περιβάλλον που τους επιβάλλει επαρκή πίεση.

Τα παραπάνω τρία στοιχεία συνθέτουν αυτό που είναι και διαφορετικά γνωστό ως το «Τρίγωνο της Απάτης» (Fraud Triangle – Incentives/Pressure, Opportunities, Rationalization). Ο όρος «τρίγωνο της απάτης» δημιουργήθηκε για πρώτη φορά από τον Αμερικανό κοινωνιολόγο Donald R. Cressey, ο οποίος εργάστηκε εκτενώς στους τομείς της εγκληματολογίας και του εγκλήματος λευκού κολάρου (White Collar Crimes).

Η δόλια οικονομική πληροφόρηση συνεπάγεται σκόπιμες ανακρίβειες, συμπεριλαμβανομένων παραλείψεων ποσών ή γνωστοποιήσεων σε οικονομικές καταστάσεις για την εξαπάτηση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων. Μπορεί να προκληθεί από τις προσπάθειες της διοίκησης να διαχειριστεί τα κέρδη προκειμένου να παραπλανήσει τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων επηρεάζοντας τις αντιλήψεις τους για την απόδοση και την αποδοτικότητα της επιχείρησης/οργανισμού. Η δόλια οικονομική πληροφόρηση ξεκινάει, συνήθως, με μικρές ενέργειες παραποιήσεων. Οι πιέσεις και τα κίνητρα μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση και διόγκωση των ενεργειών αυτών, στο βαθμό που οδηγούν στα φαινόμενα της ουσιώδους ανακρίβειας επί των οικονομικών καταστάσεων. Παραδείγματα τέτοιων φαινομένων μπορεί να είναι οι αυξημένες πιέσεις για την ικανοποίηση των προσδοκιών (εταιρικών ή προσωπικών στόχων) ή της επιθυμίας για μεγιστοποίηση των κερδών (μισθού, μπόνους) που προκύπτουν βάσει των επιδόσεων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η διοίκηση μπορεί να μειώσει τα κέρδη, κατά ένα σημαντικό ποσό, για να ελαχιστοποιήσει τους φόρους ή να τα αυξήσει προκειμένου να εξασφαλίσει τραπεζική χρηματοδότηση (Wells, 2001).

Βάσει του Προτύπου 240, η πρόθεση για την διάπραξη της απάτης είναι συχνά δύσκολο να προσδιοριστεί, ιδιαίτερα σε θέματα που αφορούν τις λογιστικές εκτιμήσεις και την εφαρμογή των λογιστικών αρχών. Για παράδειγμα, οι παράλογες λογιστικές εκτιμήσεις μπορεί να είναι ακούσιες ή μπορεί να είναι το αποτέλεσμα μιας εκ προθέσεως προσπάθειας να αποτύχουν οι οικονομικές καταστάσεις. Αν και ο έλεγχος δεν έχει σκοπό να καθορίσει την πρόθεση περί διάπραξης της απάτης, ο σκοπός του ορκωτού ελεγκτή είναι να αποκτήσει εύλογη διαβεβαίωση ως προς το αν οι οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους είναι απαλλαγμένες από ουσιώδεις ανακρίβειες, οφειλόμενες είτε σε απάτη είτε σε λάθος (Flood, 2017).

Η δόλια οικονομική πληροφόρηση μπορεί να επιτευχθεί με τα εξής:

- Χειρισμός (manipulation), παραποίηση (συμπεριλαμβανομένης της πλαστογράφησης) (falsification – including forgery) ή τροποποίηση των λογιστικών βιβλίων ή των δικαιολογητικών από τα οποία συντάσσονται οι οικονομικές καταστάσεις (alternation of accounting records).
- Παραπλανητική παρουσίαση ή εσκεμμένη παράλειψη από τις οικονομικές καταστάσεις γεγονότων, συναλλαγών ή άλλων σημαντικών πληροφοριών.
- Εσκεμμένη κακή εφαρμογή των λογιστικών αρχών σχετικά με τα ποσά, την ταξινόμηση και τον τρόπο παρουσίασής τους.

Η κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων συνεπάγεται την κλοπή των περιουσιακών στοιχείων μιας επιχείρησης/οργανισμού και συχνά διαπράττεται από υπαλλήλους σε σχετικά μικρά και άυλα ποσά. Εντούτοις, μπορεί επίσης να εμπλέκεται και η διοίκηση, η οποία είναι, συνήθως, πιο ικανή να συγκαλύπτει ή να αποκρύπτει τις παραπλανητικές πράξεις με τρόπους που είναι δύσκολο να εντοπιστούν. Η κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων μπορεί να επιτευχθεί με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένων των εξής (Flood, 2017):

- Με καταχρασμό αποδείξεων (για παράδειγμα, εκτροπή αποδείξεων από διαγραφέντες λογαριασμούς σε προσωπικούς τραπεζικούς λογαριασμούς).
- Με κλοπή φυσικών περιουσιακών στοιχείων ή πνευματικής ιδιοκτησίας (για παράδειγμα, κλοπή εταιρικών αποθεμάτων για προσωπική χρήση ή συμπαιγνία με έναν ανταγωνιστή αποκαλύπτοντας τεχνολογικά δεδομένα της επιχείρησης έναντι πληρωμής).
- Αναγκάζοντας την επιχείρηση να πληρώσει για αγαθά και υπηρεσίες που δεν έχουν παραληφθεί (π.χ. πληρωμές σε πλασματικούς πωλητές ή πληρωμές σε υπαλλήλους).

- Χρησιμοποιώντας τα περιουσιακά στοιχεία μιας οικονομικής οντότητας για προσωπική χρήση (για παράδειγμα, χρησιμοποιώντας τα περιουσιακά στοιχεία της οντότητας ως εξασφάλιση για προσωπικό δάνειο ή δάνειο προς συνδεδεμένο μέρος).

Η κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων συχνά συνοδεύεται από ψευδή ή παραπλανητικά αρχεία ή έγγραφα, προκειμένου να αποκρύπτεται το γεγονός ότι τα περιουσιακά στοιχεία λείπουν ή έχουν ενεχυριαστεί χωρίς τη δέουσα εξουσιοδότηση.

3.4 Παράγοντες που ενδυναμώνουν τον κίνδυνο εμφάνισης Απάτης

Στο Παράρτημα Α του Προτύπου 240 (Παραδείγματα Παραγόντων Κινδύνου Απάτης), παρατίθενται, αναλυτικά, παραδείγματα τέτοιων παραγόντων που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν οι ελεγκτές σε ένα ευρύ φάσμα καταστάσεων. Για καθέναν από αυτούς τους τύπους απάτης, οι παράγοντες κινδύνου ταξινομούνται περαιτέρω βάσει των τριών συνθηκών που γενικά υπάρχουν όταν εμφανίζονται ουσιώδεις ανακρίβειες που οφείλονται σε απάτη: (α) κίνητρα και πιέσεις (incentives and pressures), (β) ευκαιρίες (opportunities) και (γ) στάσεις και εξορθολογισμοί (attitudes and rationalizations).

Παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με ανακρίβειες που προκύπτουν από δόλιες χρηματοοικονομικές αναφορές (Flood, 2017)

➤ Κίνητρα και πιέσεις

Η χρηματοπιστωτική σταθερότητα ή η κερδοφορία απειλείται από οικονομικούς παράγοντες, παράγοντες που αφορούν τις λειτουργίες της οικονομικής οντότητας ή ακόμα και από παράγοντες που σχετίζονται με την βιομηχανία στην οποία αυτή δραστηριοποιείται. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι, ενδεικτικά:

- Ο υψηλός βαθμός ανταγωνισμού ή ο κορεσμός της αγοράς, συνοδευόμενος από μειωμένα περιθώρια κέρδους.
- Υψηλή ευπάθεια στις ταχείες αλλαγές, όπως οι αλλαγές στην τεχνολογία, η απαξίωση των προϊόντων ή η ευπάθεια απέναντι στις απότομες επιτοκιακές αλλαγές.
- Σημαντική πτώση της ζήτησης των πελατών και γενικότερη αύξηση των αποτυχημένων εταιρικών δραστηριοτήτων που αφορούν τις πωλήσεις.
- Λειτουργικές απώλειες καθιστώντας επικείμενη την απειλή πτώχευσης, αποκλεισμού ή εξαγοράς.

- Επαναλαμβανόμενες αρνητικές ταμειακές ροές από λειτουργίες ή αδυναμία δημιουργίας ταμειακών ροών από εργασίες, παρά την (ψευδή και παραπλανητική) αναφορά περί ύπαρξης εισροών ή αύξησης αυτών.
- Ταχεία ανάπτυξη ή ασυνήθιστη κερδοφορία, σε σύγκριση με εκείνη άλλων εταιρειών του ίδιου κλάδου.
- Νέες λογιστικές ή κανονιστικές απαιτήσεις.

Η ύπαρξη υπερβολικής πίεσης ώστε η διοίκηση να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ή τις προσδοκίες τρίτων, συνδέεται με τα εξής κίνητρα που μπορεί να οδηγήσουν σε φαινόμενα απάτης:

- Με τις προσδοκίες των επενδυτικών αναλυτών, των θεσμικών επενδυτών, των σημαντικών πιστωτών ή άλλων εξωτερικών φορέων (ιδιαίτερα προσδοκίες που είναι υπερβολικά επιθετικές ή μη ρεαλιστικές), συμπεριλαμβανομένων των προσδοκιών που δημιουργεί η διοίκηση, για παράδειγμα υπερβολικά αισιόδοξα δελτία τύπου ή μηνύματα ετήσιας έκθεσης.
- Με την ανάγκη απόκτησης πρόσθετης χρηματοδότησης προκειμένου η επιχείρηση/οργανισμός να παραμείνει ανταγωνιστική - συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησης σημαντικών δαπανών έρευνας και ανάπτυξης ή κεφαλαιουχικών δαπανών.
- Με την οριακή δυνατότητα ικανοποίησης των απαιτήσεων εισαγωγής στο χρηματιστήριο ή επιστροφής χρέους ή άλλων απαιτήσεων που περιλαμβάνονται σε εταιρικές συμβάσεις.
- Με τις αντιληπτές ή πραγματικές δυσμενείς επιπτώσεις από την αναφορά κακών οικονομικών αποτελεσμάτων σε σημαντικές εκκρεμείς συναλλαγές, όπως συνενώσεις επιχειρήσεων.
- Με την ανάγκη επίτευξης των οικονομικών στόχων που απαιτούνται στις συμβάσεις ομολόγων.
- Από πίεση για τη διοίκηση να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των νομοθετικών ή εποπτικών οργάνων ή να επιτύχει πολιτικά αποτελέσματα ή και τα δύο.

Όταν η προσωπική οικονομική κατάσταση της διοίκησης ή εκείνων που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση απειλείται από τις οικονομικές επιδόσεις της οντότητας, εγκυμονούν οι κάτωθι κίνδυνοι που απορρέουν από τα ακόλουθα:

- Ύπαρξη σημαντικών οικονομικών συμφερόντων στην οικονομική οντότητα.
- Σημαντικά τμήματα της αποζημίωσής τους (για παράδειγμα, μπόνους, δικαιώματα προαίρεσης αγοράς μετοχών και συμφωνίες αποδόσεων) εξαρτώνται από την επίτευξη επιθετικών στόχων για την τιμή των μετοχών, τα λειτουργικά αποτελέσματα, την οικονομική θέση ή τις ταμειακές ροές.
- Προσωπικές εγγυήσεις των οφειλών της οντότητας.

➤ *Ευκαιρίες*

Η φύση του κλάδου ή των δραστηριοτήτων της οικονομικής οντότητας παρέχει ευκαιρίες για τη συμμετοχή σε δόλια χρηματοοικονομική πληροφόρηση που μπορεί να προκύψουν από τα ακόλουθα:

- Από σημαντικές συναλλαγές συνδεδεμένων μερών που δεν πραγματοποιούνται κατά τη συνήθη πορεία των εργασιών ή με συνδεδεμένες οντότητες που δεν ελέγχθηκαν ή ελέγχθηκαν από άλλη επιχείρηση.
- Από την ισχυρή οικονομική παρουσία ή η δυνατότητα κυριαρχίας του οργανισμού σε έναν συγκεκριμένο τομέα της βιομηχανίας που επιτρέπει στην οικονομική οντότητα να υπαγορεύει όρους στους προμηθευτές ή τους πελάτες, οι οποίοι ενδέχεται να οδηγήσουν σε ακατάλληλες συναλλαγές.
- Από περιουσιακά στοιχεία, υποχρεώσεις, έσοδα ή έξοδα που βασίζονται σε σημαντικές εκτιμήσεις που περιλαμβάνουν υποκειμενικές κρίσεις ή αβεβαιότητες που είναι δύσκολο να επιβεβαιωθούν.
- Μέσω σημαντικών, ασυνήθιστων ή εξαιρετικά πολύπλοκων συναλλαγών, ιδιαίτερα εκείνων που βρίσκονται κοντά στο τέλος της περιόδου, που δημιουργούν δύσκολες ερωτήσεις σχετικά με την «ουσία πάνω από τη μορφή» (substance over form).
- Από σημαντικές λειτουργίες που εντοπίζονται ή διεξάγονται στα σύνορα δικαιοδοσίας όπου υπάρχουν διαφορετικά επιχειρηματικά περιβάλλοντα και κανονισμοί.
- Μέσω της χρήσης ενδιάμεσων επιχειρήσεων για τις οποίες δεν φαίνεται να υπάρχει σαφής επιχειρησιακή αιτιολόγηση.
- Μέσω σημαντικών τραπεζικών λογαριασμών ή δραστηριοτήτων θυγατρικών ή υποκαταστημάτων σε δικαιοδοσίες φορολογικών παραδείσων, για τις οποίες δεν φαίνεται να υπάρχει σαφής επιχειρησιακή αιτιολόγηση.

Ευκαιρίες για εμπλοκή σε δραστηριότητες απάτης υπάρχουν όταν η παρακολούθηση της διοίκησης δεν είναι αποτελεσματική, ως αποτέλεσμα των εξής:

- Η διοίκηση ασκείται από ένα μόνο άτομο ή από μια μικρή ομάδα.
- Η επίβλεψη της διοίκησης επί της κατάρτισης των οικονομικών καταστάσεων είναι ασφυκτική, παρεμποδίζοντας το τμήμα εσωτερικού ελέγχου να εκτελέσει τα καθήκοντά του.

Η περιπλοκότητα ή η αστάθεια της οργανωτικής δομής συνεισφέρει στην δημιουργία ευκαιριών για εμπλοκή σε φαινόμενα απάτης στις εξής περιπτώσεις:

- Όταν υπάρχει δυσκολία στον προσδιορισμό της οργάνωσης ή των ατόμων που έχουν συμφέροντα μέσα στην ελεγχόμενη οντότητα.
- Όταν η οργανωτική δομή είναι υπερβολικά περίπλοκη και περιλαμβάνει ασυνήθιστα νομικά πρόσωπα ή διευθυντικές γραμμές εξουσίας.
- Όταν παρατηρείται συχνή μετακίνηση ή αποπομπή των ανώτερων στελεχών, των νομικών συμβούλων ή των υπεύθυνων των επιμέρους τμημάτων του οργανισμού.

Η ανεπάρκεια του τμήματος εσωτερικού ελέγχου μπορεί να δημιουργήσει πρόσφορο έδαφος και εμφάνιση ευκαιριών εμπλοκής σε πράξεις απάτης και μπορεί να είναι αποτέλεσμα των εξής:

- Της ανεπαρκούς παρακολούθησης των ελέγχων, συμπεριλαμβανομένων των αυτοματοποιημένων ελέγχων και των ελέγχων της ενδιάμεσης χρηματοοικονομικής αναφοράς (όταν απαιτείται εξωτερική αναφορά).
- Εξαιτίας των λογιστικών και πληροφοριακών συστημάτων που δεν είναι αποτελεσματικά, συμπεριλαμβανομένων καταστάσεων που συνεπάγονται σημαντικές ελλείψεις ή σημαντικές αδυναμίες στον εσωτερικό έλεγχο.

➤ **Στάσεις και εξορθολογισμοί**

Η ύπαρξη συγκεκριμένων στάσεων και αντιλήψεων εντός του οργανισμού μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση κρουσμάτων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων όταν συντρέχουν οι εξής περιπτώσεις:

- Η επικοινωνία, η εφαρμογή, η υποστήριξη ή η επιβολή των αξιών ή των δεοντολογικών προτύπων της οντότητας από τη διοίκηση ή η ανακοίνωση ακατάλληλων αξιών ή ηθικών προτύπων που δεν είναι αποτελεσματικά.

- Η υπερβολική συμμετοχή ή η ανησυχία της μη χρηματοοικονομικής διοίκησης για την επιλογή των λογιστικών πολιτικών ή για τον καθορισμό σημαντικών εκτιμήσεων.
- Όταν υπάρχει γνωστό ιστορικό παραβιάσεων της νομοθεσίας περί κινητών αξιών ή άλλου νόμου ή ρύθμισης ή αξιώσεων κατά της οντότητας, της ανώτερης διοίκησής της ή εκείνων που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση, οι οποίες αφορούν απάτη ή παραβιάσεις νόμων ή κανονισμών.
- Υπερβολικό ενδιαφέρον από τη διοίκηση για τη διατήρηση ή την αύξηση της τιμής των μετοχών ή των κερδών της εταιρείας.
- Η πρακτική της διοίκησης να δεσμεύει τους αναλυτές, τους πιστωτές και άλλους τρίτους να επιτύχουν επιθετικές ή μη ρεαλιστικές προβλέψεις.
- Η διοίκηση δεν επιλύει, έγκαιρα, γνωστές σημαντικές ελλείψεις ή σημαντικές αδυναμίες στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου.
- Το ενδιαφέρον της διοίκησης να χρησιμοποιεί ακατάλληλα μέσα για την ελαχιστοποίηση των αναφερόμενων κερδών για λόγους που οφείλονται στη φορολογία.
- Ο ιδιοκτήτης-διαχειριστής δεν κάνει διάκριση μεταξύ προσωπικών και επιχειρηματικών συναλλαγών.
- Επαναλαμβανόμενες προσπάθειες εκ μέρους της διοίκησης για δικαιολόγηση ακατάλληλων λογιστικών πρακτικών.
- Τεταμένη σχέση μεταξύ της διοίκησης και του τρέχοντος ή του προηγούμενου ελεγκτή.

Παράγοντες κινδύνου που προκύπτουν από ανακρίβειες που σχετίζονται με την κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων (Flood, 2017)

➤ *Κίνητρα και πιέσεις*

Οι προσωπικές οικονομικές υποχρεώσεις ενδέχεται να δημιουργήσουν πίεση στη διοίκηση ή στους υπαλλήλους που έχουν πρόσβαση σε μετρητά ή άλλα περιουσιακά στοιχεία που είναι ευάλωτα σε κλοπή, η οποία μπορεί να οδηγήσει στην κατάχρησή τους. Ανεπιθύμητες σχέσεις μεταξύ της οντότητας και των εργαζομένων που έχουν πρόσβαση σε μετρητά ή άλλα περιουσιακά στοιχεία που είναι ευάλωτα σε κλοπή ενδέχεται να παρακινήσουν αυτούς τους υπαλλήλους να παραπλανήσουν αυτά τα περιουσιακά

στοιχεία. Για παράδειγμα, οι δυσμενείς σχέσεις μπορεί να δημιουργηθούν από τα ακόλουθα:

- Γνωστές ή αναμενόμενες μελλοντικές απολύσεις εργαζομένων.
- Πρόσφατες ή αναμενόμενες αλλαγές στις αποζημιώσεις ή στα οφέλη των εργαζομένων.
- Προσφορές, αποζημιώσεις ή άλλες ανταμοιβές που δεν συνάδουν με τις προσδοκίες των εργαζομένων αναφορικά με την μέχρι πρότινος εταιρική πρακτική.

➤ *Ευκαιρίες*

Ορισμένα χαρακτηριστικά ή περιστάσεις ενδέχεται να αυξήσουν την ευαισθησία των περιουσιακών στοιχείων στην υπεξαίρεση. Για παράδειγμα, αυξάνονται οι ευκαιρίες για υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων όταν συντρέχουν τα εξής:

- Διακινούνται μεγάλα ποσά σε μετρητά ή στους λογαριασμούς της εταιρείας.
- Όταν η οντότητα εμπορεύεται αποθέματα μικρού μεγέθους, υψηλής αξίας ή υψηλής ζήτησης.
- Όταν υπάρχουν εύκολα μετατρέψιμα (ρευστοποιήσιμα) περιουσιακά στοιχεία.
- Όταν τα πάγια περιουσιακά στοιχεία είναι μικρού μεγέθους, εμπορεύσιμα ή δεν είναι εύκολα παρατηρήσιμα από τα αρμόδια ελεγκτικά όργανα.

Ο ανεπαρκής εσωτερικός έλεγχος των περιουσιακών στοιχείων μπορεί να αυξήσει την ευαισθησία της υπεξαίρεσης αυτών των περιουσιακών στοιχείων. Για παράδειγμα, μπορεί να προκύψει υπεξαίρεση στοιχείων ενεργητικού επειδή υπάρχουν τα εξής:

- Ανεπαρκής διαχωρισμός των καθκόντων ή ανεξάρτητοι έλεγχοι.
- Ανεπαρκής εποπτεία των δαπανών της ανώτερης διοίκησης, όπως οι ταξιδιωτικές δαπάνες και πάσα άλλη εταιρική δαπάνη.
- Η ανεπαρκής εποπτεία των υπαλλήλων που είναι υπεύθυνοι για τα περιουσιακά στοιχεία (π.χ. ανεπαρκής εποπτεία ή παρακολούθηση απομακρυσμένων τοποθεσιών).
- Ανεπαρκής τήρηση αρχείων όσον αφορά τα περιουσιακά στοιχεία.
- Ανεπαρκές σύστημα ελέγχου και έγκρισης συναλλαγών.
- Ανεπαρκείς φυσικές διασφαλίσεις για μετρητά, επενδύσεις, αποθέματα ή πάγια περιουσιακά στοιχεία.
- Έλλειψη έγκαιρης και κατάλληλης τεκμηρίωσης των συναλλαγών (για παράδειγμα πιστώσεις για επιστροφές εμπορευμάτων).

- Ανεπαρκής κατανόηση, από πλευράς της διοίκησης και των αρμόδιων του τμήματος εσωτερικού ελέγχου, των συστημάτων πληροφοριακής τεχνολογίας, η οποία επιτρέπει, δυνητικά, στους εργαζομένους με αυτές τις γνώσεις να διαπράξουν υπεξαίρεση.

➤ **Στάσεις και εξορθολογισμοί**

Η ύπαρξη συγκεκριμένων στάσεων και αντιλήψεων εντός του οργανισμού μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση κρουσμάτων υπεξαίρεσης περιουσιακών στοιχείων όταν συντρέχουν οι εξής περιπτώσεις:

- Απαξίωση της ανάγκης παρακολούθησης ή μείωσης των κινδύνων που σχετίζονται με την υπεξαίρεση των περιουσιακών στοιχείων.
- Απαξίωση του εσωτερικού ελέγχου όσων αφορά την υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων, μέσω της υπέρβασης των υφιστάμενων ελέγχων ή της μη λήψης κατάλληλων διορθωτικών μέτρων σχετικά με γνωστές ελλείψεις στο τμήμα εσωτερικού ελέγχου.
- Αλλαγές στη συμπεριφορά ή τον τρόπο ζωής που ενδέχεται να υποδεικνύουν ότι έχουν υπεξαιρευθεί περιουσιακά στοιχεία της επιχείρησης.

3.5 Παραδείγματα περιπτώσεων που εγκυμονούν κίνδυνο απάτης

Σε συνέχεια των ανωτέρω παρατίθενται παραδείγματα περιστάσεων που ενδέχεται να υποδεικνύουν ότι οι οικονομικές καταστάσεις μπορεί να περιέχουν ουσιώδη ανακρίβεια που προκύπτει από απάτη.

- Συναλλαγές που δεν έχουν καταγραφεί σε πλήρως ή εγκαίρως ή καταγράφονται λανθασμένα κατά το ποσό τους ή κατά την διαχειριστική περίοδο που πραγματοποιήθηκαν.
- Μη υποστηριζόμενα ή μη εξουσιοδοτημένα υπόλοιπα λογαριασμών ή συναλλαγές.
- Προσαρμογές της τελευταίας στιγμής που επηρεάζουν σημαντικά τα οικονομικά αποτελέσματα.
- Αποδεικτικά στοιχεία για την πρόσβαση των εργαζομένων στα συστήματα και τα αρχεία που είναι ασυμβίβαστα με αυτά που είναι απαραίτητα για την εκτέλεση των εξουσιοδοτημένων καθηκόντων τους.
- Ελλείψεις εγγράφων.
- Έγγραφα που φαίνεται να έχουν τροποποιηθεί παρατύπως.

- Σημαντικά ανεξήγητα στοιχεία σχετικά με τις εταιρικές συμφωνίες.
- Ασυνήθιστες αλλαγές στον ισολογισμό ή αλλαγές στις τάσεις ή στις σημαντικές αναλογίες των οικονομικών καταστάσεων.
- Αντιφατικές και ασαφείς απαντήσεις από τη διοίκηση ή τους υπαλλήλους που προκύπτουν από έρευνες ή αναλυτικές διαδικασίες.
- Ασυνήθεις διαφορές μεταξύ των αρχείων της οντότητας και των επιβεβαιωτικών απαντήσεων.
- Μεγάλος αριθμός εγγραφών πίστωσης και άλλες προσαρμογές που έγιναν στα αρχεία εισπρακτέων λογαριασμών.
- Ανεξήγητες ή ανεπαρκώς επεξηγημένες διαφορές μεταξύ των εισπρακτέων λογαριασμών και του λογαριασμού ελέγχου ή μεταξύ των δηλώσεων πελατών και των εισπρακτέων λογαριασμών.
- Έλλειψη ή ανύπαρκτη ακύρωση των επιταγών σε περιπτώσεις στις οποίες οι ακυρωμένες επιταγές συνήθως επιστρέφονται στην οικονομική οντότητα με την τραπεζική δήλωση.
- Έλλειψη στοιχείων της απογραφής ή φυσικών περιουσιακών στοιχείων σημαντικού μεγέθους.
- Μη διαθέσιμα ή ελλιπή ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία, μη συμβατά με τις πρακτικές ή τις πολιτικές διατήρησης αρχείων της οντότητας.
- Λιγότερες απαντήσεις σε επιβεβαιώσεις από τις αναμενόμενες ή σε μεγαλύτερο αριθμό απαντήσεων από ότι αναμενόταν.
- Σημαντικές μεταβιβάσεις ή συναλλαγές μεταξύ κεφαλαίων ή προγραμμάτων ή και των δύο, χωρίς τα απαραίτητα δικαιολογητικά έγγραφα.
- Ασυνήθιστες συνθήκες προϋπολογισμού όπως: α) σημαντικές προσαρμογές του προϋπολογισμού, β) αιτήματα για πρόσθετη χρηματοδότηση, γ) προσαρμογές του προϋπολογισμού που έγιναν χωρίς έγκριση, δ) μεγάλες ποσότητες δαπανών που υπερβαίνουν ή μειώνονται και ε) προγράμματα με έμφαση στην ταχεία δαπάνη χρημάτων.
- Αδικαιολόγητες συμβάσεις προμηθειών, είτε λόγω ελλείψεως των σχετικών αποδεικτικών εγγράφων, είτε λόγω του ύψους τους.
- Εταιρικές δαπάνες χρηματοδότησης προς τρίτους και χορηγίας.
- Άρνηση πρόσβασης σε αρχεία, εγκαταστάσεις, γνώμες υπαλλήλων, πελάτες, πωλητές ή άλλους από τους οποίους θα μπορούσαν να ζητηθούν αποδεικτικά στοιχεία.
- Αδικαιολόγητες χρονικές πιέσεις που επιβάλλει η διοίκηση για την επίλυση σύνθετων ή αμφισβητούμενων ζητημάτων.

- Ασυνήθιστες καθυστερήσεις από την οντότητα όσον αφορά την παροχή των ζητούμενων πληροφοριών προκειμένου να διενεργηθεί η ελεγκτική διαδικασία.
- Απροθυμία όσον αφορά την πρόσβαση των ελεγκτών σε βασικά ηλεκτρονικά αρχεία για δοκιμές μέσω της χρήσης τεχνικών ελέγχου με τη βοήθεια υπολογιστή.
- Απαγόρευση πρόσβασης σε συγκεκριμένες εγκαταστάσεις και εταιρικό εξοπλισμό αυξημένου ελεγκτικού ενδιαφέροντος.
- Απροθυμία να βελτιωθούν ή να αναθεωρηθούν οι γνωστοποιήσεις στις οικονομικές καταστάσεις έτσι ώστε να γίνουν πιο πλήρεις και κατανοητές.
- Η απροθυμία να αντιμετωπιστούν εγκαίρως διαπιστωμένες ελλείψεις του τμήματος εσωτερικού ελέγχου.
- Απροθυμία της διοίκησης να επιτρέψει στον ελεγκτή να συναντηθεί κατ'ιδίαν με αυτούς που είναι επιφορτισμένοι με τη εταιρική διακυβέρνηση.
- Λογιστικές πολιτικές που φαίνεται να είναι σε αντίθεση με τους κανόνες της βιομηχανίας.
- Συχνές αλλαγές στις λογιστικές εκτιμήσεις που δεν φαίνεται να προκύπτουν από μεταβληθείσες περιστάσεις.
- Ανοχή των παραβάσεων του κώδικα δεοντολογίας της οντότητας.

3.6 Αποτροπή της Απάτης

Η αποτροπή της απάτης (Fraud Deterrence) έχει κερδίσει, σταδιακή, δημόσια αναγνώριση και προβολή από την έναρξη του νόμου Sarbanes-Oxley το 2002. Από τις πολλές μεταρρυθμίσεις που εγκρίθηκαν μέσω του νόμου αυτού, ένας από τους κύριους στόχους ήταν να ανακτήσει την εμπιστοσύνη του κοινού στην αξιοπιστία των χρηματοπιστωτικών αγορών μετά από μεγάλα εταιρικά σκάνδαλα που κλόνισαν την παγκόσμια κοινότητα όπως αυτό της Enron και της WorldCom. Ο νόμος αυτός προσπάθησε, ουσιαστικά, να αποτρέψει την εμφάνιση των οικονομικών παρατυπιών (φαινόμενα απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων), προκειμένου να εξασφαλιστεί ακριβέστερη χρηματοοικονομική πληροφόρηση για την αύξηση της εμπιστοσύνης των επενδυτών.

Η αποτροπή της απάτης εστιάζει στην προληπτική ταυτοποίηση και εξάλειψη των αιτιών και των δυνατών παραγόντων της απάτης (proactive identification and removal of the causal and enabling factors of fraud). Βασίζεται στην αρχή ότι η απάτη δεν είναι τυχαίο γεγονός και ότι λαμβάνει χώρα όταν συντρέχουν οι κατάλληλες συνθήκες. Στόχος της είναι η καταστολή των βασικών αιτιών και παραγόντων της απάτης. Η βασική φιλοσοφία

περιστρέφεται γύρω από την πεποίθηση ότι η βελτίωση των οργανωτικών διαδικασιών για τη μείωση ή την εξάλειψη των αιτίων των παρατυπιών είναι η καλύτερη δυνατή άμυνα κατά της απάτης. Η αποτροπή της απάτης συνεπάγεται τόσο βραχυπρόθεσμες (διαδικαστικές) όσο και μακροπρόθεσμες (πολιτιστικές) πρωτοβουλίες.

Η αποτροπή της απάτης δεν σχετίζεται με την ανίχνευση της απάτης (Fraud Detection), και αυτό συχνά είναι ένα σημείο σύγχυσης. Η ανίχνευση της απάτης εστιάζει στην ανασκόπηση των ιστορικών συναλλαγών για τον εντοπισμό ενδείξεων ή αποδείξεων μιας μη συμβατής συναλλαγής. Η αποτροπή της απάτης συνεπάγεται ανάλυση των συνθηκών και των διαδικασιών που επηρεάζουν τους παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν σε εμφάνιση κρουσμάτων απάτης, εξετάζοντας ουσιαστικά το τι θα μπορούσε να συμβεί στο μέλλον, λαμβάνοντας υπόψη τις επιμέρους διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα εντός του οργανισμού και τους ανθρώπους που δραστηριοποιούνται σε αυτόν και αυτό προσδιορίζει, ουσιαστικά, τον προληπτικό χαρακτήρα της προσέγγισης αυτής (Wells, 2001).

Το σπάσιμο του τριγώνου της απάτης είναι το κλειδί της επιτυχίας της αποτροπής της απάτης. Το σπάσιμο του τριγώνου της απάτης συνεπάγεται ότι ένας οργανισμός πρέπει να αφαιρέσει ένα (τουλάχιστον) από τα στοιχεία του τριγώνου της απάτης, προκειμένου να μειωθεί η πιθανότητα δόλιων δραστηριοτήτων. Από τα τρία στοιχεία, η κατάργηση της ευκαιρίας (opportunities) πλήττεται άμεσα από το σύστημα εσωτερικών ελέγχων και γενικά παρέχει την πιο εύχρηστη οδό για την αποτροπή της απάτης (Wells, 2001).

3.7 Το μοντέλο COSO

Το 1992, η Επιτροπή των Οργανισμών Χορηγιών της Επιτροπής Treadway (COSO) ανέπτυξε ένα μοντέλο για την αξιολόγηση των εσωτερικών ελέγχων. Το μοντέλο αυτό υιοθετήθηκε ως ένα γενικά αποδεκτό πλαίσιο εσωτερικού ελέγχου και αναγνωρίζεται ευρέως ως το οριστικό πρότυπο κατά του οποίου οι οργανισμοί μετρούν την αποτελεσματικότητα των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου τους. Το μοντέλο COSO ορίζει τον εσωτερικό έλεγχο ως «μια διαδικασία που πραγματοποιείται από το διοικητικό συμβούλιο, το διοικητικό και άλλο προσωπικό της οντότητας, με σκοπό να παρέχει εύλογη βεβαιότητα για την επίτευξη στόχων στις ακόλουθες κατηγορίες: i) Αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα των ενεργειών, ii) Αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και iii) Συμμόρφωση με τους ισχύοντες νόμους και κανονισμούς. Το μοντέλο COSO περιγράφει πέντε αλληλένδετες

συνιστώσες του εσωτερικού ελέγχου που παρέχουν τη βάση για την αποτροπή της απάτης. Αυτά τα στοιχεία του εσωτερικού ελέγχου είναι τα μέσα με τα οποία μπορούν να εξαλειφθούν οι παράγοντες «ευκαιρίας» του Τριγώνου της Απάτης, πράγμα που μπορεί να περιορίσει αποτελεσματικά τα κρούσματα απάτης. Οι συνιστώσες αυτές είναι οι εξής:

1. Περιβάλλον ελέγχου

Το περιβάλλον ελέγχου περιλαμβάνει τις ενέργειες, τις πολιτικές και τις διαδικασίες που αντικατοπτρίζουν τη γενική συμπεριφορά των κορυφαίων στελεχών, διευθυντών και ιδιοκτητών μιας οντότητας σχετικά με τον εσωτερικό έλεγχο και τη σημασία του για την οντότητα. Ορισμένες υποσυνιστώσες του περιβάλλοντος ελέγχου περιλαμβάνουν: i) ακεραιότητα και ηθικές αξίες, ii) δέσμευση στην αρμοδιότητα, iii) το διοικητικό συμβούλιο ή τη συμμετοχή της επιτροπής ελέγχου, iv) τη φιλοσοφία και τον τρόπο λειτουργίας της διοίκησης, v) οργανωτική δομή, vi) ανάθεση εξουσίας και ευθύνης και vii) των πολιτικών και των πρακτικών του ανθρώπινου δυναμικού.

2. Αξιολόγηση κινδύνου

Η αξιολόγηση του κινδύνου είναι εκτίμηση του μελλοντικού περιβάλλοντος της επιχείρησης με σκοπό να εντοπίσει οτιδήποτε θα μπορούσε να αποτρέψει την επίτευξη των οργανωτικών στόχων. Δεδομένου ότι σχετίζεται με την αποτροπή της απάτης, η αξιολόγηση των κινδύνων περιλαμβάνει τον εντοπισμό εσωτερικών και εξωτερικών μέσων που θα μπορούσαν ενδεχομένως να αποτρέψουν τη δομή εσωτερικού ελέγχου του οργανισμού, να θέσουν σε κίνδυνο ένα περιουσιακό στοιχείο και να αποκρύψουν τις ενέργειες από τη διοίκηση. Η αξιολόγηση των κινδύνων είναι μια δημιουργική διαδικασία. περιλαμβάνει τον εντοπισμό όσο το δυνατόν περισσότερων πιθανών απειλών και την αξιολόγησή τους κατά τρόπο που να καθορίζει ποια μέτρα απαιτούν δράση και την προτεραιότητα των δράσεων αυτών.

3. Δραστηριότητες ελέγχου

Οι δραστηριότητες του ελέγχου αποτελούν επίσης πρωταρχικό στόχο για την εκπλήρωση του σκοπού περί αποτροπής της απάτης. Εάν οι διαδικασίες ελέγχου δεν προσδιορίζονται επαρκώς και δεν εφαρμόζονται με συνέπεια τότε η πιθανότητα εμφάνισης φαινομένων απάτης αυξάνεται σημαντικά. Οι δραστηριότητες ελέγχου μπορούν να καταταχθούν σε πέντε ειδικές δραστηριότητες ελέγχου: 1) επαρκής διαχωρισμός των καθηκόντων, 2) κατάλληλη έγκριση συναλλαγών και δραστηριοτήτων, 3) τήρηση επαρκών εγγράφων και αρχείων, 4)

φυσικός έλεγχος περιουσιακών στοιχείων και αρχείων και 5) διενέργεια ανεξάρτητων ελέγχων επίδοσης.

4. Πληροφορίες & Επικοινωνία

Η πληροφόρηση και η επικοινωνία αφορούν τη ροή πληροφοριών σε δύο κατευθύνσεις εντός του οργανισμού. Πρώτον, οι πληροφορίες πρέπει να ρέουν προς τα κάτω, όσον αφορά την εταιρική οργάνωση και να παρέχουν τις καλύτερες και πιο ακριβείς πληροφορίες, προκειμένου να διασφαλίζεται η αποφυγή παραπληροφορήσεων και παρεξηγήσεων. Δεύτερον, οι πληροφορίες σχετικά με τις επιδόσεις (πάσης φύσεως εταιρικών λειτουργιών και επιδόσεων του ανθρώπινου δυναμικού) πρέπει να ρέουν προς τα πάνω μέσω του μανατζμεντ, μέσω επίσημων και ανεπίσημων καναλιών επικοινωνίας, παρέχοντας αντικειμενική ανατροφοδότηση. Και τα δύο κανάλια επικοινωνίας πρέπει να λειτουργούν αποτελεσματικά προκειμένου να διασφαλίζεται η έγκαιρη και η έγκυρη εταιρική επικοινωνία.

5. Παρακολούθηση

Η παρακολούθηση περιλαμβάνει τόσο την αποτροπή της απάτης όσο και την ανίχνευση της απάτης. Πρώτον, η διεύθυνση πρέπει να διασφαλίζει ότι όλες οι διαδικασίες ελέγχου εκτελούνται όπως έχουν σχεδιαστεί και εγκριθεί. Ο έλεγχος της ανάλυσης συμμόρφωσης για την επαλήθευση της ορθής απόδοσης των διαδικασιών θα μπορούσε να αποκαλύψει έναν έλεγχο ο οποίος έχει τροποποιηθεί ακατάλληλα ή ο οποίος δεν εκτελείται όπως έχει εγκριθεί. Αυτή η αδυναμία ελέγχου θα μπορούσε να προσφέρει την ευκαιρία για απάτη. Η ενεργητική αναγνώριση αυτών των αδυναμιών και η διόρθωση της αδυναμίας είναι αυτή η πτυχή αποτροπής της απάτης της διαδικασίας παρακολούθησης.

3.8 Η συμβολή του Εσωτερικού Ελέγχου στην αποτροπή της απάτης

Δεδομένων των όσων έχουμε αναφέρει παραπάνω, γίνεται αντιληπτός ο σημαντικότερος ρόλος του τμήματος Εσωτερικού Ελέγχου στο έργο της πρόληψης και του εντοπισμού των φαινομένων απάτης εντός της επιχείρησης (είτε επί των οικονομικών καταστάσεων, είτε μέσω περιστατικών υπεξαίρεσης εταιρικών περιουσιακών στοιχείων). Ένα υγιές τμήμα εσωτερικού ελέγχου συνεπάγεται, πολλές φορές, και αυξημένη αξιοπιστία επί των όσων παρουσιάζει η επιχείρηση στις χρηματοοικονομικές της καταστάσεις. Ο εσωτερικός ελεγκτής πρέπει να αποτρέπει τις οικονομικές ατασθαλίες μέσω της εξέτασης και

της αξιολόγησης της επάρκειας και αποτελεσματικότητας των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου και παράλληλα, να εφαρμόζει για κάθε τμήμα τις κατάλληλες διαδικασίες με βάση του κινδύνους που αυτό διατρέχει.

Τα οφέλη που προκύπτουν από την εφαρμογή και τη λειτουργία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου είναι πολυδιάστατα και δεν περιορίζονται μόνο στην αποτροπή της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων της επιχείρησης – διασφαλίζουν την εύρυθμη και απρόσκοπτη λειτουργία της επιχείρησης και την μακροβιότητα των δραστηριοτήτων της. Στο βιβλίο των Νεγκάκη & Ταχυνάκη (2013), παρατίθενται, συνοπτικά, τα οφέλη αυτά ως εξής:

- Επιβεβαιώνεται ότι τα συστήματα και οι διαδικασίες που εφαρμόζονται γενικά και ειδικά είναι ικανοποιητικά.
- Υιοθετούνται βελτιώσεις στα συστήματα και στις διαδικασίες, οι οποίες αποτρέπουν ή αντιμετωπίζουν προβλήματα και προστατεύουν τους εργαζομένους από άδικους καταλογισμούς ευθυνών.
- Περιορίζεται η άσκοπη γραφειοκρατική εργασία.
- Εισπράττονται διαφυγόντα έσοδα.
- Εντοπίζονται έγκαιρα προβλήματα, πριν αυτά υποπέσουν στην αντίληψη τρίτων.
- Δοκιμάζονται και εφαρμόζονται ιδέες με σκοπό την κατάργηση ακριβών, χρονοβόρων και αναποτελεσματικών διαδικασιών.
- Εντοπίζονται ευκαιρίες για αυτοματοποίηση των διαδικασιών.
- Καλλιεργείται εμπιστοσύνη στην χρήση νέων τεχνολογιών και καινοτομιών, οι οποίες μπορεί εν τέλει να αποδειχθούν ωφέλιμες.
- Αποφεύγονται αλόγιστες δαπάνες.
- Εντοπίζονται παρεκκλίσεις από τις προδιαγραφές και τις προσδοκίες της διοίκησης της εταιρείας.
- Καλλιεργείται εμπιστοσύνη στα συστήματα επεξεργασίας πληροφοριών που χρησιμοποιεί η εταιρεία.
- Ελέγχονται οικονομικά και διοικητικά προβλήματα της εταιρείας και αντιμετωπίζονται με ανεξάρτητο και συνεπώς αντικειμενικό τρόπο.
- Διασφαλίζονται τα συμφέροντα των επενδυτών/μετόχων της εταιρείας.
- Ενισχύεται η διαφάνεια και η ομαλή λειτουργία της χρηματιστηριακής αγοράς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΑΠΑΤΗΣ

4.1 Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα βήματα διενέργειας του εξωτερικού ελέγχου προκειμένου να διαπιστωθεί η έλλειψη ουσιωδών ανακριβειών επί των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Επιπλέον, θα αναφερθούμε και στις νομοθετικές διατάξεις περί της ευθύνης των ορκωτών ελεγκτών καθώς και στα όσα προβλέπει ο Ν.4449/2017 αναφορικά με την ελεγκτική επαγγελματική δεοντολογία και την διασφάλιση της ελεγκτικής ανεξαρτησίας και αντικειμενικότητας. Τέλος, θα παραθέσουμε ορισμένες περιπτώσεις εταιρικών σκανδάλων που κλόνισαν την παγκόσμια κοινότητα, για τις οποίες ευθύνονται, σε σημαντικό βαθμό, και οι εξωτερικές ελεγκτές οι οποίοι δεν μερίμνησαν ως έπρεπε προκειμένου να εκτελέσουν απρόσκοπτα το έργο τους.

4.2 Εισαγωγικές Έννοιες

Στο Κεφάλαιο 3 παραθέσαμε τον ορισμό της Απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων και την προσέγγιση των Διεθνών Ελεγκτικών Προτύπων προς την κατεύθυνση αυτή. Συγκεκριμένα, τα Πρότυπα ορίζουν ότι ο ρόλος του ελεγκτή έγκειται στην απόκτηση επαρκούς διασφάλισης ότι οι οικονομικές καταστάσεις της ελεγχόμενης οντότητας (αλλά και κάθε άλλο στοιχείο αυτής που συμμετείχε στην ελεγκτική διαδικασία) παρέχουν ορθή πληροφόρηση και είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη σφάλματα, είτε αυτά οφείλονται σε απάτη, είτε σε λάθος, καθιστώντας τον ικανό να εκφράσει γνώμη για το αν οι καταστάσεις αυτές έχουν καταρτισθεί σύμφωνα με το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς. Κατόπιν τούτου, ο εξωτερικός ελεγκτής προβαίνει στην συμπλήρωση και υποβολή της Έκθεσης Ελέγχου, στην οποία παραθέτει λεπτομερώς και με ευκρίνεια τα πορίσματα που προέκυψαν από την διενέργεια του ελέγχου.

Το έργο του εξωτερικού ελέγχου είναι πολυδιάστατο και απαιτεί ιδιαίτερα αυξημένα προσωπικά και επαγγελματικά προσόντα και μια ευρεία και βαθιά γνώση πολλών γνωστικών αντικειμένων. Μία λεπτομερής και αναλυτική διαδικασία ελέγχου μπορεί να εγγυηθεί, σε πολλές περιπτώσεις, ελεγκτικό έργο και πορίσματα επαυξημένης εγκυρότητας. Παρόλα αυτά όμως δεν μπορεί να προσφέρει το απόλυτο αίσθημα ασφάλειας (προς κάθε τρίτο ενδιαφερόμενο χρήστη των οικονομικών καταστάσεων) και να συνηγορήσει ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες στο 100% από κάθε σφάλμα που να προέρχεται από απάτη ή λάθος.

Αν και τα Πρότυπα προβλέπουν, αναλυτικά, τα βήματα και τις μεθοδολογίες διενέργειας του ελέγχου, εν τούτοις παραθέτουμε ορισμένα από τα πιο κρίσιμα βήματα αυτά:

- Σχεδιασμός του Ελέγχου (ΔΠΕ 300)
- Κατανόηση της ελεγχόμενης οντότητας και του περιβάλλοντός της και εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους ανακρίβειας (ΔΠΕ 315)
- Η Σημαντικότητα (Materiality) στον σχεδιασμό και εκτέλεση του ελέγχου (ΔΠΕ 320)
- Εκτέλεση διαδικασιών ελέγχου απέναντι στους εκτιμώμενους κινδύνους και αξιολόγηση των αποκτηθέντων αποδεικτικών στοιχείων ελέγχου (ΔΠΕ 330)
- Αξιολόγηση των ανακρίβειών που εντοπίστηκαν κατά τη διάρκεια του ελέγχου (ΔΠΕ 450)
- Δημιουργία γνώμης και υποβολή της έκθεσης ελέγχου σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις της ελεγχόμενης οντότητας (ΔΠΕ 700).

Η εκπόνηση του ελεγκτικού έργου στηρίζεται στον αποτελεσματικό σχεδιασμό των αναλυτικών διαδικασιών (analytical procedures – ΔΠΕ 520) και στην ορθή εκτίμηση των ελεγκτικών αποδείξεων (audit evidence – ΔΠΕ 500). Εδώ είναι το σημείο στο οποίο εντοπίζεται, κυρίως, η εφαρμογή των σύγχρονων τεχνικών και μεθόδων που χρησιμοποιούνται προκειμένου να εντοπιστούν οι ενδείξεις που μαρτυράνε, ενδεχομένως, τον εγκυμονούντα κίνδυνο ύπαρξης κρουσμάτων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, που αναφέραμε νωρίτερα στην Βιβλιογραφική Επισκόπηση. Εξίσου σημαντική, ωστόσο, είναι και η χρήση της εργασίας του τμήματος Εσωτερικού Ελέγχου της ελεγχόμενης επιχείρησης, γεγονός που επισημαίνεται και από το Πρότυπο 610.

4.3 Βήματα Διενέργειας του Ελέγχου

Κάθε ελεγκτικό έργο ξεκινάει με τον ρεαλιστικό προσδιορισμό του χρονικού ορίζοντα που θα απαιτηθεί προκειμένου να έρθει εις πέρας το έργο αυτό, καθώς και με τον σχεδιασμό της ελεγκτικής διαδικασίας. Ο προγραμματισμός ενός ελέγχου περιλαμβάνει τη θέσπιση της συνολικής στρατηγικής ελέγχου ως προς την δέσμευση και την εκπόνηση των σχεδίου ελέγχου. Ο κατάλληλος σχεδιασμός ωφελεί τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένων των εξής, σύμφωνα με το Πρότυπο 300:

- Βοηθώντας τον ελεγκτή να εντοπίσει και να δώσει την κατάλληλη προσοχή σε σημαντικούς τομείς του ελέγχου.
- Βοηθώντας τον ελεγκτή να εντοπίσει και να επιλύσει πιθανά προβλήματα εγκαίρως.
- Βοηθώντας τον ελεγκτή να οργανώσει και να διαχειριστεί σωστά το ελεγκτικό έργο έτσι ώστε να εκτελείται με αποτελεσματικό και αποδοτικό τρόπο.
- Βοηθώντας στην επιλογή των μελών της ελεγκτικής ομάδας που να διαθέτουν το κατάλληλο επίπεδο ικανοτήτων για την αντιμετώπιση των αναμενόμενων κινδύνων και την κατανομή των αρμοδιοτήτων των μελών της ομάδας αυτής.
- Διευκολύνοντας την παρακολούθηση της ελεγκτικής ομάδας εργασίας έτσι ώστε να αξιολογηθεί αποτελεσματικότερα το έργο της.
- Βοηθώντας, ενδεχομένως, στο συντονισμό των εργασιών που διενεργούνται από εμπειρογνώμονες και πραγματογνώμονες, η γνώμη των οποίων απαιτείται προκειμένου να έρθει εις πέρας το ελεγκτικό έργο.

Η φύση και η έκταση των δραστηριοτήτων του σχεδιασμού του ελέγχου ποικίλλουν, ανάλογα με: α) το μέγεθος και την πολυπλοκότητα της υπό έλεγχο οντότητας, β) την επαγγελματική εμπειρία των μελών της ομάδας ελέγχου, γ) την οικειότητα με την ελεγχόμενη οντότητα και δ) τις μεταβολές που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια της εκπόνησης του ελέγχου (που μπορεί να οφείλονται π.χ. σε έκτακτες γεγονότα κτλ). Η διαδικασία καθορισμού της συνολικής στρατηγικής ελέγχου βοηθάει τον ελεγκτή να προσδιορίσει, μέχρι και την ολοκλήρωση των διαδικασιών αξιολόγησης των ελεγκτικών κινδύνων, θέματα όπως (Flood, 2016):

1. Την διαπίστωση της φύσης, του χρονοδιαγράμματος και της έκτασης των πόρων που απαιτούνται για την εκτέλεση του ελεγκτικού έργου.
2. Την φύση και την έκταση των προγραμματισμένων διαδικασιών αξιολόγησης κινδύνου.

3. Τους πόρους που θα χρησιμοποιηθούν σε συγκεκριμένους τομείς του ελέγχου, όπως η χρήση έμπειρων μελών της ελεγκτικής ομάδας σε περιοχές υψηλού κινδύνου ή η συμμετοχή ειδικών σε περίπλοκα ζητήματα.
4. Τον συνολικό ελεγκτικό οικονομικό προϋπολογισμό – κόστος ελεγκτικού έργου βασισμένο στις ελεγκτικές ώρες εργασίας.
5. Άλλες προγραμματισμένες διαδικασίες ελέγχου που πρέπει να διεξαχθούν έτσι ώστε η ανάληψη της ελεγκτικής σύμβασης να συμμορφώνεται με τα γενικώς αποδεκτά πρότυπα ελέγχου.

Η κατανόηση της ελεγχόμενης οντότητας και του περιβάλλοντός της και η εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους ανακρίβειας είναι το αμέσως επόμενο σημαντικό βήμα στο οποίο οφείλει να προβεί ο εξωτερικός ελεγκτής. Ο αντικειμενικός σκοπός του ελεγκτή είναι να προσδιορίσει και να αξιολογήσει τους κινδύνους ουσιώδους ανακρίβειας, είτε αυτοί οφείλονται σε απάτη είτε σε σφάλμα, επί των οικονομικών καταστάσεων και κάθε άλλου ελεγχόμενου εταιρικού στοιχείου, μέσω της κατανόησης της οικονομικής οντότητας και του περιβάλλοντός της, συμπεριλαμβανομένου του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης επιχείρησης/οργανισμού. Με τον τρόπο αυτό, οργανώνεται η βάση για το σχεδιασμό και την εφαρμογή των αντίστοιχων ελεγκτικών βημάτων απέναντι στους εκτιμώμενους κινδύνους ουσιώδους ανακρίβειας. Σύμφωνα με το Πρότυπο 315, η κατανόηση της οντότητας και του περιβάλλοντός της, συμπεριλαμβανομένου του εσωτερικού ελέγχου της οικονομικής οντότητας, είναι μια συνεχής και δυναμική διαδικασία συλλογής, ενημέρωσης και ανάλυσης πληροφοριών καθ' όλη τη διάρκεια του ελέγχου. Η κατανόηση της οντότητας δημιουργεί ένα πλαίσιο αναφοράς στο οποίο ο ελεγκτής σχεδιάζει τον έλεγχο και ασκεί επαγγελματική κρίση καθ' όλη τη διάρκεια του ελέγχου όταν, για παράδειγμα (Flood, 2016):

- Εκτιμάει τους κινδύνους ουσιώδους ανακρίβειας επί των οικονομικών καταστάσεων.
- Καθορίζει το επίπεδο σημαντικότητας (materiality).
- Λαμβάνει υπόψη την καταλληλότητα των εφαρμοστέων λογιστικών μεθόδων και την καταλληλότητα των γνωστοποιήσεων των οικονομικών καταστάσεων.
- Προσδιορίζει τους τομείς για τους οποίους ενδέχεται να χρειαστεί ειδική ελεγκτική έμφαση.

- Αντιμετωπίζει τους εκτιμώμενους κινδύνους ουσιώδους ανακρίβειας, συμπεριλαμβανομένου του σχεδιασμού και της διενέργειας περαιτέρω διαδικασιών ελέγχου για την απόκτηση επαρκών κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων.
- Αξιολογεί την επάρκεια και την καταλληλότητα των ελεγκτικών τεκμηρίων που έχουν ληφθεί, όπως, για παράδειγμα, η καταλληλότητα των προφορικών και γραπτών δηλώσεων της διοίκησης.

Επιπροσθέτως, ο ελεγκτής θα πρέπει να κατανοήσει το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας. Αν και οι περισσότερες διαδικασίες που σχετίζονται με τον εσωτερικό έλεγχο είναι πιθανό να αφορούν τη χρηματοοικονομική πληροφόρηση, δεν είναι σίγουρο ότι μπορούν να αποτελέσουν επαρκή ελεγκτικά τεκμήρια. Αποτελεί θέμα της επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή εάν θα χρησιμοποιήσει τα πορίσματα του τμήματος εσωτερικού ελέγχου προκειμένου να φέρει εις πέρας το έργο του.

Ο προσδιορισμός του επιπέδου της Σημαντικότητας (Materiality) είναι ένα σημείο βαρύνουσας σημασίας της όλης ελεγκτικής διαδικασίας. Η έννοια της σημαντικότητας στο πλαίσιο της προετοιμασίας και της εύλογης παρουσίασης των οικονομικών καταστάσεων είναι κάτι που έχει συζητηθεί υπέρ του δέοντος από πλήθος ακαδημαϊκών και επιστημόνων. Σε μια προσπάθεια να συνοψίσουμε τις ποικίλες εξηγήσεις και προσδιορισμούς που έχουν δοθεί για το θέμα της Σημαντικότητας, παραθέτουμε τα ακόλουθα ως προς την συμβολή της (Flood, 2016):

- Οι ανακρίβειες, συμπεριλαμβανομένων των παραλείψεων, θεωρούνται σημαντικές εάν, ατομικά ή συνολικά, αναμένεται να επηρεάσουν τις αποφάσεις των χρηστών που γίνονται με βάση τις οικονομικές καταστάσεις.
- Οι κρίσεις σχετικά με την ουσιαστικότητα γίνονται υπό το πρίσμα των περιβαλλοντικών περιστάσεων και επηρεάζονται από το μέγεθος ή τη φύση μιας ανακρίβειας ή από έναν συνδυασμό και των δύο.
- Οι κρίσεις σχετικά με θέματα που είναι ουσιώδη για τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων βασίζονται στην εξέταση των κοινών αναγκών πληροφόρησης που προκύπτουν από την χρήση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Η πιθανή επίπτωση των ανακρίβειών σε συγκεκριμένους μεμονωμένους χρήστες, οι ανάγκες των οποίων ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό, δεν εξετάζονται.

Σύμφωνα με το Πρότυπο 320, ο προσδιορισμός του επιπέδου της σημαντικότητας είναι θέμα της επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή και επηρεάζεται από την αντίληψή του σχετικά με τις ανάγκες χρηματοοικονομικής πληροφόρησης των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων. Κατά τον σχεδιασμό του ελέγχου, ο ελεγκτής αποφασίζει το μέγεθος των ανακρίβειών που θα θεωρηθεί σημαντικό. Οι κρίσεις αυτές αποτελούν τη βάση για: α) τον προσδιορισμό της φύσης και της έκτασης των διαδικασιών αξιολόγησης κινδύνου, β) τον εντοπισμό και την εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους ανακρίβειας, γ) τον προσδιορισμό της φύσης, του χρονοδιαγράμματος και της έκτασης των περαιτέρω διαδικασιών ελέγχου και δ) την εκτίμηση της επίδρασης των μη διορθωμένων ανακρίβειών, εάν υπάρχουν, στις οικονομικές καταστάσεις και την διαμόρφωση της γνώμης του ελεγκτή στην έκθεση ελέγχου.

Η εκτέλεση των διαδικασιών ελέγχου απέναντι στους εκτιμώμενους κινδύνους και η αξιολόγηση των αποκτηθέντων αποδεικτικών στοιχείων ελέγχου αποτελεί το επόμενο βήμα της διενέργειας του ελέγχου. Αντικειμενικός σκοπός του ελεγκτή είναι η απόκτηση επαρκών και κατάλληλων ελεγκτικών στοιχείων σχετικά με τους εκτιμώμενους κινδύνους ουσιώδους ανακρίβειας μέσω του σχεδιασμού και της εφαρμογής των κατάλληλων ελεγκτικών βημάτων προσέγγισης των εν λόγω κινδύνων. Η εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους ανακρίβειας σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων και, συνεπώς, η συνολική στάση του ελεγκτή επηρεάζονται από την κατανόηση του περιβάλλοντος ελέγχου από τον ελεγκτή. Ένα αποτελεσματικό περιβάλλον ελέγχου μπορεί να επιτρέψει στον ελεγκτή να έχει περισσότερη εμπιστοσύνη στον εσωτερικό έλεγχο και την αξιοπιστία των ελεγκτικών τεκμηρίων που παράγονται εσωτερικά εντός της οντότητας και, για παράδειγμα, να επιτρέψει στον ελεγκτή να διεξάγει ορισμένες διαδικασίες ελέγχου σε ενδιάμεση ημερομηνία και όχι κατά το τέλος της περιόδου της ελεγκτικής διαδικασίας (Flood, 2016).

Η αξιολόγηση των ανακρίβειών που εντοπίστηκαν κατά τη διάρκεια του ελέγχου αποτελεί ένα εξίσου σημαντικό βήμα της ελεγκτικής διαδικασίας. Σκοπός του ελεγκτή είναι να αξιολογήσει τις επιπτώσεις των: α) εντοπισμένων ανακρίβειών σχετικά που προέκυψαν από την ελεγκτική διαδικασία και β) τυχόν διορθωμένων ανακρίβειών, εάν έχουν πραγματοποιηθεί, επί των οικονομικών καταστάσεων. Το Πρότυπο 450 προβλέπει ότι, για να βοηθηθεί ο ελεγκτής στην εκτίμηση της επίδρασης των ανακρίβειών που έχουν εντοπιστεί κατά τη διάρκεια του ελέγχου καθώς και στην ανακοίνωση των ανακρίβειών αυτών προς την διοίκηση και σε όσους ασκούν την εταιρική διακυβέρνηση, ο ελεγκτής μπορεί να κρίνει χρήσιμο να γίνει διάκριση μεταξύ των: i) πραγματικών ανακρίβειών, ii) υποκειμενικών ανακρίβειών και iii) προβλεπόμενων ανακρίβειών, ως εξής:

- Οι πραγματικές ανακρίβειες είναι ανακρίβειες για τις οποίες δεν υπάρχει καμία αμφιβολία.
- Οι υποκειμενικές ανακρίβειες είναι οι διαφορές που προκύπτουν από τις κρίσεις της διοίκησης σχετικά με τις λογιστικές εκτιμήσεις τις οποίες ο ελεγκτής θεωρεί μη εύλογες ή την επιλογή ή εφαρμογή λογιστικών πολιτικών που ο ελεγκτής θεωρεί ακατάλληλες.
- Οι προβλεπόμενες ανακρίβειες είναι η καλύτερη εκτίμηση του ελεγκτή για τυχόν ανακρίβειες επί του ελεγχόμενου στατιστικού δείγματος, οι οποίες περιλαμβάνουν την πρόβλεψη για τυχόν ύπαρξη ανακριβειών που δεν εντοπίστηκαν καθότι περιλαμβάνονται σε στοιχεία που δεν έτυχαν της αξιολόγησης του ελεγκτή.

Η δημιουργία γνώμης και η υποβολή της έκθεσης ελέγχου σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις της ελεγχόμενης οντότητας αποτελεί το κορυφαίο σημείο της ελεγκτικής διαδικασίας. Οι αντικειμενικοί σκοποί του ελεγκτή είναι: α) Η διατύπωση γνώμης για τις οικονομικές καταστάσεις με βάση την αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων που έχουν συγκεντρωθεί, συμπεριλαμβανομένων των αποδεικτικών στοιχείων που έχουν συγκεντρωθεί για συγκριτικές οικονομικές καταστάσεις ή συγκριτικές χρηματοοικονομικές πληροφορίες και β) Η σαφής έκφραση αυτής της γνώμης σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις μέσω της γραπτής έκθεσης ελέγχου που περιγράφει ευκρινώς τη βάση για τη γνώμη αυτή.

Ο ελεγκτής πρέπει να σχηματίσει γνώμη για το κατά πόσον οι οικονομικές καταστάσεις παρουσιάζονται ορθά, από κάθε ουσιώδη άποψη, σύμφωνα με το ισχύον πλαίσιο χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Για να σχηματίσει αυτή τη γνώμη θα πρέπει να συμπεράνει αν έχει λάβει εύλογη διαβεβαίωση σχετικά με το εάν οι οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη ανακρίβεια, οφειλόμενη σε απάτη ή σφάλμα. Ο ελεγκτής θα πρέπει να αξιολογήσει εάν οι οικονομικές καταστάσεις είναι προετοιμασμένες, από κάθε ουσιώδη άποψη, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του ισχύοντος πλαισίου χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Η αξιολόγηση αυτή πρέπει να περιλαμβάνει την εξέταση των ποιοτικών πτυχών των λογιστικών πρακτικών της οικονομικής οντότητας, συμπεριλαμβανομένων δεικτών πιθανής μεροληψίας στις κρίσεις της διοίκησης. Συγκεκριμένα – και σύμφωνα με το Πρότυπο 700, ο ελεγκτής θα πρέπει να αξιολογήσει εάν (Flood, 2016):

1. Οι οικονομικές καταστάσεις αποκαλύπτουν επαρκώς τις σημαντικές λογιστικές πολιτικές που έχουν επιλεγεί και εφαρμοστεί.
2. Οι λογιστικές πολιτικές που επιλέγονται και εφαρμόζονται είναι συνεπείς με το ισχύον πλαίσιο χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και είναι κατάλληλες.

3. Οι λογιστικές εκτιμήσεις της διοίκησης είναι εύλογες.
4. Οι πληροφορίες που παρουσιάζονται στις οικονομικές καταστάσεις είναι σχετικές, αξιόπιστες, συγκρίσιμες και κατανοητές.
5. Οι οικονομικές καταστάσεις παρέχουν επαρκείς γνωστοποιήσεις έτσι ώστε οι χρήστες αυτών να μπορούν να κατανοήσουν την επίδραση σημαντικών συναλλαγών και γεγονότων στις πληροφορίες που παρουσιάζονται σε αυτές.
6. Η ορολογία που χρησιμοποιείται στις οικονομικές καταστάσεις, συμπεριλαμβανομένου του τίτλου κάθε οικονομικής κατάστασης, είναι κατάλληλη.
7. Η συνολική παρουσίαση, η δομή και το περιεχόμενο των οικονομικών καταστάσεων πραγματοποιήθηκε ορθώς.
8. Οι οικονομικές καταστάσεις, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών σημειώσεων, αντιπροσωπεύουν τις υποκείμενες συναλλαγές και γεγονότα κατά τρόπο που να επιτυγχάνεται ορθή παρουσίαση.

4.4 Η ευθύνη των Εξωτερικών Ελεγκτών

Στην διάρκεια των ετών, έχουν υπάρξει πολλές τροποποιήσεις στην Ελληνική Νομοθεσία αναφορικά με την ρύθμιση των θεμάτων περί ευθύνης των Εξωτερικών Ελεγκτών. Η πιο πρόσφατη αλλαγή, έρχεται από τον Ν.4449/2017, ο οποίος ουσιαστικά τροποποιεί τον Ν.3693/2008 και εναρμονίζει την ελληνική νομοθεσία με την Ευρωπαϊκή Κοινοτική Οδηγία περί υποχρεωτικών ελέγχων των ετήσιων και των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, δημόσιας εποπτείας επί του ελεγκτικού έργου, ενώ τέλος προβλέπει και ορισμένες ακόμα λοιπές διατάξεις.

Ο Ν.4449/2017, προβλέπει τόσο την αστική όσο και την πειθαρχική ευθύνη του ορκωτού ελεγκτή. Συγκεκριμένα, στο Άρθρο 37 του παραπάνω Νόμου, προβλέπεται ότι οι ορκωτοί ελεγκτές λογιστές και οι ελεγκτικές εταιρείες του παρόντος νόμου, καθώς και οι ελεγκτικές οντότητες τρίτων χωρών ευθύνονται για κάθε ζημιά από θετική ενέργεια ή παράλειψη έναντι της ελεγχόμενης οντότητας και τρίτων που ζημιώθηκαν από τη χρήση της έκθεσης ελέγχου. Το συνολικό ύψος της αποζημίωσης όλων των ζημιωθέντων από συγκεκριμένο ελεγκτικό έργο δεν μπορεί να υπερβεί το δεκαπλάσιο της αμοιβής που καταβλήθηκε για το έργο αυτό.

Στο Άρθρο 34 προβλέπεται ότι «*Το Δ.Σ. της Ε.Λ.Τ.Ε. είναι αρμόδιο όργανο για την επιβολή διοικητικών κυρώσεων για κάθε παράβαση της νομοθεσίας που διέπει τις εργασίες των ορκωτών ελεγκτών λογιστών και των ελεγκτικών εταιρειών*», ενώ στο Άρθρο 35 προβλέπεται η διαδικασία ερευνών και επιβολής των σχετικών αυτών κυρώσεων από το συμβούλιο της Ε.Λ.Τ.Ε.. Στο Άρθρο 6 του ίδιου Νόμου προβλέπεται επίσης η ανάκληση της επαγγελματικής άδειας ορκωτού ελεγκτή λογιστή ή ελεγκτικής εταιρείας, η οποία ανακαλείται προσωρινά ή οριστικά με απόφαση του Δ.Σ. της Ε.Λ.Τ.Ε..

4.5 Νομοθεσία περί της δράσης των Εξωτερικών Ελεγκτών όσον αφορά την αντιμετώπιση της απάτης

Αξίες αναφοράς είναι επίσης και οι σχετικές διατάξεις του Ν.4449/2017 περί της επαγγελματικής δεοντολογίας, ανεξαρτησίας και αντικειμενικότητας του ορκωτού ελεγκτή. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε άλλωστε ότι στις περιπτώσεις που πλήττονται οι παραπάνω βασικές αρχές του Ελέγχου, τότε ο κίνδυνος απόκρυψης ή παράβλεψης των, δυνητικών, σφαλμάτων επί των χρηματοοικονομικών καταστάσεων αυξάνεται σημαντικά. Η καθολική και απρόσκοπτη προστασία των βασικών αρχών της Ελεγκτικής Επιστήμης είναι πρωτίστης σημασίας προκειμένου να θωρακιστεί το ελεγκτικό έργο και οι βασικές επαγγελματικές αρχές που το διέπουν.

Στο Άρθρο 20 του ανωτέρω Νόμου, προβλέπεται ότι οι ορκωτοί ελεγκτές λογιστές και οι ελεγκτικές εταιρείες υπόκεινται στις αρχές επαγγελματικής δεοντολογίας όσον αφορά την ακεραιότητα και αντικειμενικότητά τους, καθώς και την επαγγελματική τους ικανότητα και τη δέουσα επιμέλεια. Οφείλουν να διατηρούν επαγγελματικό σκεπτικισμό κατά τη διενέργεια του υποχρεωτικού ελέγχου, λαμβάνοντας υπόψη την πιθανότητα ύπαρξης ουσιώδους ανακρίβειας λόγω γεγονότων ή συμπεριφοράς που αποτελούν ενδείξεις για την ύπαρξη παρατυπιών, συμπεριλαμβανομένης της περίπτωσης απάτης ή σφάλματος. Οφείλουν δε να επιδεικνύουν επαγγελματικό σκεπτικισμό ιδίως κατά την επισκόπηση των εκτιμήσεων της διοίκησης σχετικά με εύλογες αξίες, απομείωση της αξίας περιουσιακών στοιχείων, προβλέψεις και μελλοντικές ταμειακές ροές που σχετίζονται με την ικανότητα της οντότητας να συνεχίζει τις δραστηριότητές της. Ως «επαγγελματικός σκεπτικισμός» νοείται η συμπεριφορά που περιλαμβάνει διάθεση αμφισβήτησης, επαγρύπνηση απέναντι σε συνθήκες που ενδέχεται να υποδεικνύουν πιθανή ανακρίβεια λόγω σφάλματος ή απάτης και κριτική αξιολόγηση των αποδεικτικών εγγράφων του ελέγχου.

Στο Άρθρο 21 του ιδίου Νόμου προβλέπεται ότι κατά τη διενέργεια του υποχρεωτικού ελέγχου, οι ορκωτοί ελεγκτές λογιστές, οι ελεγκτικές εταιρείες, καθώς και οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο που είναι σε θέση να επηρεάσει κατά άμεσο ή έμμεσο τρόπο το αποτέλεσμα του υποχρεωτικού ελέγχου, δεν επιτρέπεται να συμμετέχουν στην διαδικασία λήψης αποφάσεων της ελεγχόμενης οντότητας, όχι μόνο κατά την περίοδο που καλύπτεται από τις υπό έλεγχο οικονομικές καταστάσεις, αλλά και κατά την περίοδο διενέργειας του υποχρεωτικού ελέγχου. Στην παράγραφο 2 του ιδίου Άρθρου αναφέρεται επίσης ότι οι ορκωτοί ελεγκτές λογιστές και οι ελεγκτικές εταιρείες λαμβάνουν όλα τα εύλογα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι κατά την διενέργεια του υποχρεωτικού ελέγχου η ανεξαρτησία τους δεν επηρεάζεται από οποιαδήποτε υφιστάμενη ή δυνητική σύγκρουση συμφερόντων ή επιχειρηματική ή άλλη άμεση ή έμμεση σχέση στην οποία εμπλέκεται ο ορκωτός ελεγκτής λογιστής ή η ελεγκτική εταιρεία που διενεργεί τον υποχρεωτικό έλεγχο. Τέλος, στο ίδιο Άρθρο αναφέρεται, ρητά, ότι ο ορκωτός ελεγκτής λογιστής ή η ελεγκτική εταιρεία έχουν υποχρέωση να καταγράφουν στα φύλλα εργασίας του ελέγχου τους, όλους τους σημαντικούς κινδύνους της ανεξαρτησίας τους, καθώς και τις διασφαλίσεις που εφαρμόστηκαν προς περιορισμό των κινδύνων.

4.6 Εταιρικά Σκάνδαλα

Τα λογιστικά σκάνδαλα είναι επιχειρηματικά σκάνδαλα τα οποία προκύπτουν από σκόπιμη χειραγώγηση των οικονομικών καταστάσεων και έρχονται στην επιφάνεια κατόπιν της αποκάλυψης των οικονομικών αυτών παραπτώματων από αξιόπιστα στελέχη εταιρειών ή κυβερνήσεων. Τέτοιες καταχρήσεις συνήθως περιλαμβάνουν σύνθετες μεθόδους για κατάχρηση ή εσφαλμένη διαχείριση κεφαλαίων, υπερεκτίμηση εσόδων, υποτίμηση δαπανών, υπερεκτίμηση της αξίας των εταιρικών περιουσιακών στοιχείων κτλ.

4.6.1 Η περίπτωση της Enron

Η Enron χρησιμοποίησε μια ποικιλία παραπλανητικών, μπερδεμένων και απατηλών λογιστικών πρακτικών και τακτικών για να καλύψει την απάτη της κατά την αναφορά των οικονομικών της πληροφοριών. Σημαντικό ρόλο στην πλεκτάνη που δημιούργησε η εταιρεία, διαδραμάτισαν οι οντότητες ειδικού σκοπού, οι οποίες δημιουργήθηκαν για να αποκρύψουν σημαντικές υποχρεώσεις από τις οικονομικές καταστάσεις της Enron. Αυτές οι οντότητες

έκαναν την Enron πιο κερδοφόρα απ' ό τι ήταν στην πραγματικότητα και δημιούργησαν μια επικίνδυνη εταιρική πρακτική σύμφωνα με την οποία, κάθε τρίμηνο, οι εταιρικοί αξιωματούχοι θα έπρεπε να διογκώνουν όλο και περισσότερο τις πρακτικές οικονομικής απάτης προκειμένου να δημιουργήσουν την ψευδαίσθηση των δισεκατομμυρίων δολαρίων κέρδους, ενώ, στην πραγματικότητα, η εταιρεία σημείωνε σημαντικές οικονομικές απώλειες. Αυτή η πρακτική αύξησε την τιμή των μετοχών της εταιρείας σε δυσθεώρητα ύψη. Τα στελέχη και οι εμπλεκόμενοι στην Enron ήξεραν για τους υπεράκτιους λογαριασμούς που κάλυπταν τις απώλειες της εταιρείας, ωστόσο, οι επενδυτές δεν γνώριζαν τίποτα για αυτό.

Ρόλο-κλειδί σε αυτήν την ιστορία, διαδραμάτισε η, πάλαι ποτέ, μεγάλη ελεγκτική εταιρεία Arthur Andersen, η οποία βρέθηκε στο επίκεντρο του δριμύτατου κατήγορου που ασκήθηκε εις βάρος της Enron και τον πρακτικών συγκάλυψης που αυτή απολάμβανε με την σύμφωνη γνώμη της. Η ζημία της Arthur Andersen ήταν τόσο σοβαρή που αναγκάστηκε, εν τέλει, να αποσυρθεί από το ελεγκτικό προσκήνιο.

4.6.2 Η περίπτωση της WorldCom

Κατά το έτος 2000 ο κλάδος των τηλεπικοινωνιών γνώρισε μια σημαντική μείωση εσόδων. Η επιθετική στρατηγική ανάπτυξης της WorldCom υπέστη σοβαρή αποτυχία όταν, τον Ιούλιο του 2000, αναγκάστηκε από το υπουργείο Δικαιοσύνης των ΗΠΑ να εγκαταλείψει την προτεινόμενη συγχώνευσή της με την Sprint. Ως εκ τούτου, η τιμή των μετοχών της WorldCom μειωνόταν και οι τράπεζες καθιστούσαν αυξανόμενες τις απαιτήσεις τους προς τον, τότε διευθύνοντα σύμβουλο της εταιρείας, Bernard Ebbers για να καλύψει τις εκτιμώμενες ζημίες των μετοχών που κατείχε και χρησιμοποιήθηκαν ως εγγύηση για τη χρηματοδότηση των άλλων του επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Το 2001, ο Ebbers έπεισε το διοικητικό συμβούλιο της WorldCom να του παράσχει επιχειρηματικά δάνεια και εγγυήσεις πέραν των 400 εκατομμυρίων δολαρίων για την κάλυψη των τραπεζικών του εκκρεμοτήτων. Το διοικητικό συμβούλιο εξέφρασε την ελπίδα ότι τα δάνεια θα αποτρέψουν την ανάγκη του Ebbers να πουλήσει σημαντικά ποσά του αποθέματός της στο WorldCom, καθώς θα είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω μείωση της τιμής του μετοχικού κεφαλαίου. Ωστόσο, αυτή η στρατηγική απέτυχε. Τον Απρίλιο του 2002, ο Ebbers παραιτήθηκε από τον CEO και αντικαταστάθηκε από τον John Sidgmore, πρώην διευθύνοντα σύμβουλο της UUNET Technologies Inc.

Ξεκινώντας μέτρια στα μέσα του 1999 και συνεχίζοντας με επιταχυνόμενους ρυθμούς μέχρι το Μάιο του 2002, η εταιρεία με επικεφαλής τον Ebberts (ως CEO), τον Scott Sullivan (CFO), τον David Myers (Controller) και τον Buford "Buddy" Yates (Director of General Accounting) - χρησιμοποίησε δόλιες λογιστικές μεθόδους για να συγκαλύψει τα μειούμενα κέρδη της προκειμένου να διατηρηθεί σε υψηλά επίπεδα η τιμή της μετοχής της. Η απάτη πραγματοποιήθηκε, κυρίως, με δύο τρόπους:

- Το κόστος ενοικίασης των τηλεπικοινωνιακών γραμμών (έξοδα διασύνδεσης με άλλες εταιρείες τηλεπικοινωνιών) λογίζονταν ως κεφαλαιουχικές δαπάνες στον ισολογισμό αντί ως έξοδα.
- Τα έσοδα διογκώνονταν με χρήση ψευδών λογιστικών καταχωρήσεων από «εταιρικούς λογαριασμούς εσόδων που δεν είχαν εγγραφεί».

Το 2002, μια μικρή ομάδα εσωτερικών ελεγκτών της WorldCom συνεργάστηκε, συχνά εβρισκόμενη κρυφά και κατά τις βραδινές ώρες, για να διερευνήσει και να αποκαλύψει λογιστικές απάτες αξίας 3,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Λίγο αργότερα, η ελεγκτική επιτροπή και το διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας ενημερώθηκαν για την απάτη και ενήργησαν γρήγορα: ο Sullivan απολύθηκε, ο Myers παραιτήθηκε, η ελεγκτική εταιρεία Arthur Andersen απέσυρε την ελεγκτική της γνώμη για το 2001 και η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC) άσκησε ερευνητικό ένταλμα για αυτά τα θέματα στις 26 Ιουνίου 2002. Μέχρι το τέλος του 2003, εκτιμάται ότι τα συνολικά περιουσιακά στοιχεία της εταιρείας είχαν διογκωθεί κατά περίπου 11 δισεκατομμύρια δολάρια.

4.6.3 Η περίπτωση της HealthSouth

Το πρώτο από τα λογιστικά προβλήματα της HealthSouth εμφανίστηκε στα τέλη του 2002, όταν ο CEO Richard M. Scrushy πούλησε 75 εκατομμύρια δολάρια σε απόθεμα αρκετές ημέρες πριν η εταιρεία σημειώσει μεγάλη λογιστική ζημιά. Η HealthSouth κατηγορήθηκε από την αμερικανική Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC) για ένα λογιστικό σκάνδαλο όπου τα κέρδη της εταιρείας είχαν διογκωθεί ψευδώς κατά \$ 1,4 δισ. Το 1996, ο Scrushy δήλωσε ότι έδωσε εντολή στους ανώτερους αξιωματικούς και λογιστές της εταιρείας να παραποιήσουν τις εκθέσεις κερδών των εταιρειών προκειμένου να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των επενδυτών και να ελέγξουν την τιμή των μετοχών της εταιρείας. Η απάτη συνεχίστηκε για επτά χρόνια. Σε ορισμένες οικονομικές χρήσεις, τα έσοδα της εταιρείας

αυξήθηκαν έως και κατά 4700%. Τα 1,4 δισ. Δολάρια της ανωτέρω απάτης αντιπροσώπευαν περισσότερο από το 10% του συνόλου των περιουσιακών στοιχείων της εταιρείας. Σε ένα σημείο, οι εταιρικοί φόροι - με βάση τα ψευδή κέρδη της - ήταν υψηλότεροι από τα πραγματικά κέρδη της.

Το 1998, η HealthSouth κατηγορήθηκε για παραβίαση του νόμου περί ανταλλαγής κινητών αξιών, παραλείποντας να αποκαλύψει αρνητικές τάσεις και να παραποιήσει τις οικονομικές πληροφορίες της εταιρείας. Τον Μάρτιο του 2003, ο γενικός διευθυντής της HealthSouth, Richard M. Scrushy, κατηγορήθηκε για τη λογιστική απάτη και η SEC ανακοίνωσε ότι ερευνούσε εάν η πώληση μετοχών του Scrushy σχετίζεται με την απώλεια της HealthSouth. Η HealthSouth προσέλαβε εξωτερική νομική εταιρεία για να εξετάσει την πώληση μετοχών του Scrushy, με την εταιρεία να καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η πώληση των μετοχών και η απώλεια κέρδους δεν σχετίζονταν, αν και αυτό δεν έβγαλε την εταιρεία από το ραντάρ της SEC. Το βράδυ της 18ης Μαρτίου 2003, οι πράκτορες του FBI εκτέλεσαν εντάλματα έρευνας στα κεντρικά γραφεία της εταιρείας, αφού ο γενικός οικονομικός διευθυντής της εταιρείας, William Owens, συμφώνησε να φορέσει ένα κοριό σε μια αποτυχημένη προσπάθεια να πείσει τον Scrushy να του μιλήσει για τις απάτες που είχε διαπράξει. Τον Ιούνιο του 2005, ο Scrushy αθώωθηκε σε όλες τις 36 από τις λογιστικές απάτες που μετράνε εναντίον του, και κυρίως το ένα μετράει σε παραβίαση του νόμου Sarbanes-Oxley. Ωστόσο, τέσσερα χρόνια αργότερα, κατηγορήθηκε για απάτη από τους επενδυτές της HealthSouth και διετάχθη να εξοφλήσει τα χρέη του προς την εταιρεία, ύψους 2,8 δισ. δολαρίων.

4.6.4 Η περίπτωση της Τράπεζας Κρήτης

Η αφετηρία του σκανδάλου ήταν οι επιχειρηματικές δραστηριότητες του Γιώργου Κοσκωτά. Οι οικονομικές απάτες που διέπραξε ο πάλαι ποτέ πανίσχυρος άντρας της ελληνικής πολιτικής και επιχειρηματικής σκηνής, οδήγησαν στην αναφορά του σκανδάλου της Τράπεζας Κρήτης ως «σκάνδαλο Κοσκωτά». Το Σκάνδαλο Κοσκωτά αφορούσε ένα μεγάλο πολιτικό και οικονομικό σκάνδαλο το οποίο κυριάρχησε στην ελληνική πολιτική σκηνή κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στο ξεκίνημα της δεκαετίας του 1990. Παράλληλα σηματοδότησε, κυρίως, τον αγώνα για τον έλεγχο των Μ.Μ.Ε. και των τραπεζών. Κεντρικό πρόσωπο του σκανδάλου υπήρξε ο τραπεζίτης Γιώργος Κοσκωτάς, πλην όμως ενεπλάκησαν σ' αυτό και κορυφαία κυβερνητικά στελέχη της τότε κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ.

Ο Κοσκωτάς είχε καταφέρει να αγοράσει την Τράπεζα Κρήτης και να δημιουργήσει έναν Κολοσσό των ΜΜΕ την «Γραμμή» με έξι περιοδικά, τρεις εφημερίδες (ανάμεσα τους και η Καθημερινή καθώς και η Βραδυνή) κι έναν ραδιοσταθμό, ενώ το 1987 αγόρασε και τον Ολυμπιακό. Σε όλη αυτή την ιλιγγιώδη πορεία του προς την κορυφή ο Γιώργος Κοσκωτάς, βάδισε χέρι-χέρι με την τότε Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ σε μια άτυπη αλλά ιδιαίτερα βολική συμφωνία: ο Κοσκωτάς θα παρείχε στήριξη στην εξουσία, και για αντάλλαγμα η κυβέρνηση θα του παρείχε πλήρη πολιτική κάλυψη. Οι λεπτομέρειες αυτής της συναλλαγής ήρθαν στην επιφάνεια λίγο αργότερα.

Οι εκδότες των υπόλοιπων μεγάλων ελληνικών εφημερίδων νιώθοντας τεράστια απειλή από τον Γιώργο Κοσκωτά, ξεσηκώθηκαν εναντίον του και άρχισαν να καταγγέλλουν ότι τα χρήματα που αφειδώς ξόδευε ήταν προϊόν ύποπτων συναλλαγών. Τον Οκτώβριο του 1987 άρχισαν να έρχονται στο φως αποκαλύψεις για το παρελθόν του Κοσκωτά (πλαστογραφίες, φορολογικά αδικήματα, παράνομη εξαγωγή συναλλάγματος κλπ.) Στις καταγγελίες, η κυβέρνηση αρνούταν να κινήσει διαδικασίες για φορολογικό έλεγχο.

Τα ευρήματα του επιτρόπου Σπύρου Παπαδάτου ήταν συνταρακτικά. Αποκαλύφθηκε ότι ο Κοσκωτάς είχε κάνει συνολική υπεξαίρεση από την Τράπεζα Κρήτης του ποσού των 33,5 δισεκατομμυρίων δραχμών. Η υπεξαίρεση των καταθέσεων είχε ξεκινήσει από την εποχή ακόμα που ήταν υπάλληλος στην Τράπεζα. Με τα χρήματα αυτά αγόρασε όλες τις επιχειρήσεις του αλλά και δωροδοκούσε δημόσια πρόσωπα.

Πλήθος εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων συνετέλεσαν για την διάπραξη των οικονομικών εγκλημάτων του Κοσκωτά. Από τους εργαζομένους της τράπεζας, μέχρι τον ορκωτό ελεγκτή της Τράπεζας Κρήτης (ο οποίος διώχθηκε από το Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών και καταδικάστηκε με ποινή φυλάκισης 12,5 ετών) και το τότε κυρίαρχο πολιτικό κυβερνών κόμμα. Η ανεπάρκεια κάθε μορφής ελέγχου και η στοχευόμενη συγκάλυψη των τεράστιων ατασθαλιών και φαινομένων απάτης οδήγησαν σε ένα πρωτοφανές, για τα τότε χρονικά, οικονομικό σκάνδαλο με τεράστιες προεκτάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

5.1 Συμπεράσματα

Η ανάγνωση αυτής της εργασίας μπορεί να προσφέρει στον αναγνώστη μια σφαιρική πληροφόρηση αναφορικά με το φαινόμενο της απάτης επί των εταιρικών οικονομικών καταστάσεων καθώς και της συμβολής του εξωτερικού ελέγχου με σκοπό την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αυτό της επισκόπησης της βιβλιογραφίας, παρουσιάζεται πλήθος αρθρογραφίας και αναφορών, τόσο ξένων όσο και ελληνικών, που εστιάζουν όχι μόνο στην φιλοσοφία και την σημαντικότητα της ελεγκτικής επιστήμης, αλλά και στις επιστημονικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται προκειμένου ο εντοπισμός – και εν τέλει ο περιορισμός – των φαινομένων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, να γίνει πιο αποτελεσματικός. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ωστόσο, ότι οι καρποί της τεχνολογικής προόδου δεν είναι διαθέσιμοι μόνο για χρήση προς την κατεύθυνση της καταστολής αυτών των φαινομένων. Δυστυχώς, όσο αποτελεσματικότεροι γίνονται οι τρόποι εντοπισμού των κρουσμάτων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, εξίσου αναβαθμισμένοι είναι και οι μέθοδοι εκτέλεσης και απόκρυψής της.

Το τρίτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην απάτη επί των οικονομικών καταστάσεων. Παρατίθεται το εννοιολογικό πλαίσιο πάνω στο οποίο στηρίζονται οι πρακτικές αυτές, ενώ στη συνέχεια του κεφαλαίου αυτού δίδεται πλούσιο σχετικά με τις περιπτώσεις απάτης – τόσο όσον αφορά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, όσο και των παραγόντων που μπορούν, δυνητικά, να οδηγήσουν στην εμπλοκή σε τέτοιες πράξεις. Σύσσωμη η επιστημονική κοινότητα, συμφωνεί στο ότι η εμφάνιση κρουσμάτων απάτης σε μια επιχείρηση/οργανισμό, έχει μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση με την αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας αυτής. Προφανώς κάτι τέτοιο δεν μπορεί παρά να είναι πέρα ως πέρα αληθές. Ένα υγιές σύστημα εσωτερικού ελέγχου, το οποίο λειτουργεί απρόσκοπτα, ανεμπόδιστα και σύμφωνα με τις αρχές των διεθνών ελεγκτικών προτύπων, μπορεί να εγγυηθεί, σε αρκετές περιπτώσεις, την

διαφάνεια των όσων αναφέρονται στις οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων. Εξυπακούεται, ότι μια τέτοια δήλωση δεν διαθέτει σημαντική αποδεικτική ισχύ (για ευνόητους λόγους) και τα λεγόμενά της θα πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να διαπιστευτούν και από εξωτερικούς παράγοντες. Παρόλα αυτά, η κοινώς αποδεκτή, αλήθεια είναι ότι εάν ένα σύστημα εσωτερικού ελέγχου κάνει «σωστά τη δουλειά του», τότε ο εξωτερικός έλεγχος διευκολύνεται σημαντικά στο έργο του, τόσο ως προς τον χρόνο εκτέλεσής του, όσο και ως προς την εγκυρότητα των πορισμάτων του.

Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει στις πρακτικές του εξωτερικού ελέγχου και συγκεκριμένα στη μεθοδολογία που εφαρμόζεται (ή τουλάχιστον ένα σημαντικό μέρος αυτής) προκειμένου να φέρει εις πέρας το ελεγκτικό έργο. Σκοπός της διενέργειας του εξωτερικού ελέγχου είναι η απόκτηση επαρκών ελεγκτικών τεκμηρίων που να συνηγορούν στο ότι οι οικονομικές καταστάσεις της ελεγχόμενης οντότητας (αλλά και ότι άλλο στοιχείο έχει ελεγχθεί) είναι απαλλαγμένες από ουσιώδεις ανακρίβειες (που οφείλονται είτε σε απάτη, είτε σε ακούσια σφάλματα) και η χρήση τους δεν δύναται να επηρεάσει παραπλανητικά τις γνώμες όσων τρίτων μερών ανατρέξουν σε αυτές για πληροφόρηση. Με βάση τη φιλοσοφία αυτή οικοδομείται όλη η διαδικασία διενέργειας του εξωτερικού ελέγχου, οι δε επιμέρους επιστημονικές πρακτικές που εφαρμόζονται προκειμένου να έρθει εις πέρας το έργο αυτό εστιάζουν στην αποτελεσματικότερη συλλογή και αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων, τα οποία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της τελικής γνώμης του ελεγκτή.

Δεδομένου ότι εμπλέκεται ο ανθρώπινος παράγοντας, τόσο για τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων, όσο και για τον έλεγχο της εγκυρότητάς τους, είναι λογικό και αναμενόμενο ότι ενδέχεται να προκύψουν φαινόμενα απάτης και χειραγώγησης των καταστάσεων αυτών. Οι λόγοι που οδηγούν στην εμφάνιση αυτών των γεγονότων είναι πολυδιάστατοι, αν και κατά κοινή ομολογία, ο συνηθέστερος είναι η ανθρώπινη απληστία. Τόσο τα άτομα που ασκούν τον εξωτερικό έλεγχο, όσο και οι ελεγκτικές εταιρείες, δεν είναι, σε καμία περίπτωση, πέραν κάθε υποψίας αναφορικά με την αξιοπιστία τους και την ανεξαρτησία τους. Οι δεκάδες περιπτώσεις εταιρικών οικονομικών σκανδάλων και η εμπλοκή ορισμένων ελεγκτικών εταιρειών σε αυτά αποδεικνύει τα παραπάνω λεγόμενα. Η τόνωση του κοινού αισθήματος δικαίου και η απεμπλοκή των εξωτερικών ελεγκτών από κάθε μορφής πειρασμό ή δέλεαρ που μπορεί να τους αποπροσανατολίσει από την καθώς πρέπει εκτέλεση των καθηκόντων τους, είναι ζητήματα υψίστης σημασίας. Στο έργο τους στηρίζεται η εμπιστοσύνη χιλιάδων ανθρώπων και η εμπιστοσύνη αυτή είναι το βασικό συστατικό της οικοδόμησης των κοινωνιών μας.

5.2 Περιορισμοί της εργασίας

Η επιστήμη της ελεγκτικής εμπεριέχει πλήθος θεμάτων, αναλύσεων και περιπτώσεων που άπτεται, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα απαιτητική ως προς την παρουσίαση και ανάλυσή της. Η προσπάθειά μας εστιάστηκε στην παρουσίαση ορισμένων βασικών βημάτων της διενέργειας του εξωτερικού ελέγχου, αλλά παρόλα αυτά τα Πρότυπα προβλέπουν πολλά ακόμα ζητήματα τα οποία όχι μόνο θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ο εξωτερικός ελεγκτής, αλλά και να τα εφαρμόζει όταν και αν οι περιστάσεις το επιβάλλουν. Δεδομένου του περιορισμένου όγκου της διπλωματικής αυτής εργασίας η παρουσίαση όλων αυτών των, εξίσου σημαντικών, ζητημάτων θα ήταν ένα δύσκολο εγχείρημα.

Η απάτη επί των οικονομικών καταστάσεων προσεγγίστηκε, αμιγώς, θεωρητικά. Παρομοίως με τα όσα αναφέραμε παραπάνω, εστίασαμε σε ορισμένες εκ των σημαντικότερων και συνηθέστερων περιπτώσεων απάτης που μπορεί κανείς να συναντήσει αναλύοντας της εταιρικές οικονομικές καταστάσεις μιας ελεγχόμενης επιχείρησης. Παρόλα αυτά, το φαινόμενο της απάτης είναι πολύ βαθύτερο και άπτεται της μελέτης πολλών γνωστικών και επιστημονικών κλάδων. Ο ρόλος του ελεγκτή περιορίζεται αυστηρά, βάσει των κατευθύνσεων των Ελεγκτικών Προτύπων, στην απόκτηση επαρκούς διασφάλισης ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες από ουσιώδεις ανακρίβειες. Σε καμία περίπτωση δεν εμπλέκεται στην ανάλυση των κινήτρων, της νομοθεσίας ή των βαθύτερων αιτιών που μπορεί να έχουν οδηγήσει στην διάπραξη τέτοιων πράξεων. Η απάτη όμως, ως ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός, έχει πολύ μεγαλύτερες προεκτάσεις, οι οποίες όμως δυστυχώς δεν αναλύθηκαν σε μεγάλο εύρος.

Οι επιστημονικές μεθοδολογίες, πρακτικές και τεχνικές ανάλυσης των ελεγκτικών στοιχείων και εντοπισμού των περιπτώσεων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, είναι ακόμα ένα σημείο στο οποίο δεν δόθηκε η δέουσα βαρύτητα, δεδομένης της περιορισμένης έκτασης της εργασίας μας. Οι σύγχρονες αυτές πρακτικές είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες και εμπεριέχουν πλήθος σημαντικών πληροφοριών που συνδυάζουν γνώσεις από πολλαπλά επιστημονικά πεδία. Όσον αφορά, δε, την χρήση τεχνικών τεχνητής νοημοσύνης (AI), κερδίζουν σταθερά όλο και περισσότερο έδαφος και αναγνώριση, αν και η εκμάθηση της χρήσης τους, η εκπαίδευση του ελεγκτικού προσωπικού και η ανάληψη του κόστους που συνεπάγεται η εφαρμογή τους είναι κάποια μόνο από τα ζητήματα που εμποδίζουν πολλούς από την χρήση αυτών των μεθόδων. Σε κάθε περίπτωση, η εις βάθος μελέτη αυτών των τεχνικών είναι μια σημαντική ερευνητική πρόκληση.

Τέλος, η έρευνα των περιπτώσεων απάτης που εντοπίζονται στην σύγχρονη βιβλιογραφία, πραγματοποιήθηκε μέσω μελετών περιπτώσεων (case studies), οι οποίες όμως είναι πεπερασμένης έκτασης και δεν ανέλυσαν διεξοδικά τα βαθύτερα αίτια που οδήγησαν στην εμφάνιση των μεμονωμένων αυτών φαινομένων. Εξυπακούεται ότι έχει διεξαχθεί πλήθος δικογραφίας και έχουν εξαχθεί ποικίλα και αναλυτικά πορίσματα όσον αφορά το ιστορικό και την διευθέτηση αυτών των υποθέσεων, ωστόσο δεν προχωρήσαμε στην αναλυτικότερη παρουσίασή τους δεδομένου ότι κάτι τέτοιο θα υπερέβαινε τους σκοπούς της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

5.3 Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα

Όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη υποενότητα (5.2) οι μέθοδοι τεχνητής νοημοσύνης που χρησιμοποιούνται στον εντοπισμό των φαινομένων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων είναι πολλά υποσχόμενες και προσφέρουν τεράστιες ευκαιρίες μελέτης και ανάλυσης. Τόσο μια αναλυτική θεωρητική επισκόπηση αυτών των μεθόδων, όσο και η πιο ερευνητική προσέγγισή τους θα αποτελούσε ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα μελλοντικής έρευνας.

Το ζήτημα του χάσματος των προσδοκιών (expectations gap), είναι ακόμα ένα θέμα προς διερεύνηση που συγκεντρώνει σημαντικό ενδιαφέρον. Το χάσμα των προσδοκιών είναι, στην ουσία, η διαφορά μεταξύ του τι προσδοκούν οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων διαβάζοντας της αναφορές των εξωτερικών ελεγκτών και του τι διαβεβαίωση εισπράττουν στην πραγματικότητα. Το χάσμα των προσδοκιών έχει συζητηθεί εκτενώς από την επιστημονική κοινότητα και αποτελεί θέμα συγκρούσεων για πολλούς. Φυσικά, συντελούν πολλοί παράγοντες που δημιουργούν το χάσμα αυτό, ωστόσο η συνδυαστική μελέτη ορισμένων εξ αυτών και η εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς το «τι θα συνέβαινε αν ορισμένες διαδικασίες εκτελούνταν διαφορετικά», ίσως να παρείχε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα προκειμένου να προταθούν απόψεις που να γεφυρώσουν το χάσμα αυτό.

Η συμβολή του εσωτερικού ελέγχου, ως ένα σύστημα αυτοαξιολόγησης και διασφάλισης της διαφάνειας εντός της επιχείρησης είναι αδιαμφισβήτητης σημασίας. Αν και τα Πρότυπα προβλέπουν τις βέλτιστες πρακτικές άσκησης του και οι προσεγγίσεις περί της Αποτροπής της Απάτης εστιάζουν, κυρίως, στην βελτίωση της συνεισφοράς του, ωστόσο αυτό δεν είναι αρκετό προκειμένου να γίνουν γενναία βήματα προς την διάσπαση του τριγώνου της απάτης. Η απουσία ενός οργανωμένου συστήματος εσωτερικού ελέγχου

δημιουργεί την ενδεχόμενη ευκαιρία για την διάπραξη της απάτης, όμως τα κίνητρα ή οι πιέσεις προηγούνται των ευκαιριών. Αν και η περιπλοκότητα της ανθρώπινης φύσης καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την χαρτογράφηση όλων των πιθανών κινήτρων, παραγόντων και πιέσεων που μπορούν να οδηγήσουν στην εμφάνιση της επιθυμίας για διενέργεια πράξεων απάτης, η σύγχρονη επιστημονική προσέγγιση δίνει ορισμένες χρήσιμες κατευθυντήριες γραμμές που μπορούν να συνδράμουν προς τον ευκολότερο εντοπισμό αυτών των παρεκκλινόντων συμπεριφορών. Ο έγκαιρος και έγκυρος εντοπισμός αυτών των κινήτρων και πιέσεων που προηγούνται τις διάπραξης της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ενδιαφέρον θέμα μελέτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Παπαστάθης, Π., *Ο σύγχρονος Εσωτερικός Έλεγχος στις Επιχειρήσεις-Οργανισμούς και η πρακτική Εφαρμογή του*, Εκδόσεις Ιδιωτικής Εκδοτική, Αθήνα 2003
- Τσαγκλάγκανος, Α., *Ελεγκτική*, Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, Αθήνα 2005
- Ντζανάτος, Δ., *Τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα με απλά λόγια και οι διαφορές των Ελληνικών Προτύπων*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2008
- Νεγκάκης, Ι.Χ. και Ταχυνάκης, Δ.Π., *Σύγχρονα Θέματα Ελεγκτικής & Εσωτερικού Ελέγχου*, Εκδόσεις Διπλογραφία, Αθήνα 2013

Ξένη

- Altman, E., (1968), “*Financial ratios: Discriminate analysis and prediction of corporate bankruptcy*”, *Journal of Financial*, 4, 589–609
- Anuj, S. and Panigrahi, P.K., (2012), “A Review of Financial Accounting Fraud Detection based on Data Mining Techniques”, *International Journal of Computer Applications*, Volume 39– No.1
- Beaver, W.H., (1996), “*Financial ratios as predictors of failure*”, *Journal of Accounting Research*, 7(2), 179–192
- Spathis, C.T., (2002), “*Detecting false financial statements using published data: some evidence from Greece*”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 17 Issue: 4, pp.179-191
- Palshikar, G.K., (2002), “*The Hidden Truth – Frauds and Their Control: A Critical Application for Business Intelligence*”, *Intelligent Enterprise*, vol. 5, no. 9, pp. 46–51
- Bierstaker, J.L., Brody, R.G. and Pacini, C., (2006), “*Accountants' perceptions regarding fraud detection and prevention methods*”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21 Issue: 5, pp.520-535
- Pincus, K.V., Bernardi, R.A. and Ludwig, S.E., (1999), “*Audit Effectiveness Versus Audit Efficiency: Are The Two in Conflict?*”, *International Journal of Auditing* Vol 3 Issue 2, pages 121–133
- MacDaniel, L.S., (1990), “*The effects of time pressure and audit program structure on*

audit performance”, Journal of Accounting Research, 28, pages 267-285

- Krambia-Kapardis, M., Christodoulou, C. and Agathocleous, M., (2010), “Neural networks: the panacea in fraud detection?”, *Managerial Auditing Journal* Vol. 25 No. 7, pp. 659-678
- Mutchler, J.F., Hoopwood, T.W., and McKeon, J., (1997), “*Influence of contrary information's and mitigating factors: On audit opinion decision on bankrupt companies*”, *Journal of Accounting Research*, 29(2), 887–896
- Ohlson, J.O., (1980), “*The financial probabilistic prediction of bankruptcy*”, *Journal of Accounting Research*, 23(2), 668–682
- Sally, S.S., (2002), *Corporate Crime, Law, and Social Control*. Cambridge: Cambridge University Press
- Wells, Celia. (2001), *Corporations and Criminal Responsibility* (Second Edition). Oxford: Oxford University Press
- Alfred, D. and Chandler Jr., *The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business*, Εκδόσεις Harvard University Press, 1977
- Kaufman F., *Electronic Data Processing and Auditing*, Εκδόσεις The Ronald Press Company, 1961
- Mautz, R.K. and Sharaf, H.A., *The philosophy of auditing*, Εκδόσεις American Accounting Association, 1961
- Elliot, R.K. and Willingham, J.J., *Management Fraud - Detection and Deterrence*, Εκδόσεις John Wiley & Sons, Inc.
- Nigrini, M., *Forensic Analytics: Methods and Techniques for Forensic Accounting Investigations*, Εκδόσεις John Wiley & Sons Inc. 2011
- Flood, J.M., *Practitioner's Guide to GAAS 2017: Covering All SASs, SSAEs, SSARSs, and Interpretations*, 2017 by John Wiley & Sons, Ltd
- Flood, J.M., *Wiley Practitioner's Guide to GAAS 2016: Covering All SASs, SSAEs, SSARSs, PCAOB Auditing Standards, and Interpretations*, 2016 by John Wiley & Sons, Ltd

Ηλεκτρονικές Πηγές

- <https://www.ibm.com/us-en/>
- <https://www.sec.gov/>
- <https://en.wikipedia.org/wiki/GAAP>

- <http://www.soxlaw.com/>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Sarbanes%E2%80%93Oxley_Act
- <https://en.wikipedia.org/wiki/HealthSouth>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Andersen
- https://en.wikipedia.org/wiki/MCI_Inc.
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Enron>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Statement_on_Auditing_Standards_No._99:_Consideration_of_Fraud
- <https://www.journalofaccountancy.com/issues/2003/jan/auditorsresponsibilityforfrauddetection.html>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Fraud_deterrence
- https://en.wikipedia.org/wiki/Data_analysis_techniques_for_fraud_detection
- <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/Pages/clarifiedSAS.aspx>
- <https://www.coso.org/Pages/default.aspx>
- <https://www.pwc.com/>

